

Memoires van hetgeen
gebeurd is tijdens het
beleg van 's-Hertogenbosch
in het jaar 1629.

Het Utrechts Archief

<https://hetutrechtsarchief.nl/>

Inventaris 1001 Huis Amerongen

[2. Stukken betreffende heren en vrouwen van Amerongen en Zuilenstein en hun bloedverwanten](#)

[2.2. Familie Wijts](#)

[2.2.2. Jacob Wijts x Magdalena van Valckestein](#)

Jacob Wijts, ? 1643

ouders:Jan

Margareta van Lichtevelde

tr. Magdalena van Valckestein

ouders:François

Marie van Egmond van Nijenburg

[2.2.2.2. Militair](#)

4128 Memorie over gebeurtenissen tijdens het beleg van 's-Hertogenbosch, 1629

Datering: 1629

Omvang: 1 katern

Oude Orde: I, 689

Gedigitaliseerd, 31 bestanden

<https://hetutrechtsarchief.nl/onderzoek/resultaten/archieven?mivast=39&mizig=210&miadt=39&miaet=1&micode=1001&minr=723660&miq=1609446720&miview=inv2&milang=nl>

Om te verklaren hoe dit manuscript over het beleg van 's-Hertogenbosch in het archief van Huis Amerongen terecht is gekomen, is hierna een deel van de inleiding van de inventaris van dit archief weergegeven.

Het huis Amerongen en zijn bewoners

De eerste vermelding van het huis te Amerongen is uit 1286. De graaf van Holland verklaarde toen Diederik en Borre van Amerongen tot zijn leenmannen wegens het huis dat zij 'doen timmeren' te Amerongen. Dit huis, dat wij moeten zien als een soort woontoren, lag aan het oosteinde van een tot de Domproosdij horende moerassige streek, die zich langs de Rijn uitstreekte van Doorn tot Amerongen. Het feit dat er langs de Rijn omstreeks 1234 met behulp van Holland een dijk aangelegd was van Schoonhoven tot Amerongen, kan voor de graaf een motief zijn geweest in dit Stichtse gebied een soort controlepost te vestigen. Dit Hollandse leen bestond echter alleen uit het huis met de omringende gracht en nog wat land aan de kant van de Rijn. De Voorburg viel daar niet onder, evenmin als de andere bezittingen in de omgeving van het huis. Met de heerlijkheid behoorden deze tot de bezittingen van de heren van Abcoude en Gaasbeek. Zij zouden door Jacob van Abcoude van Gaasbeek in 1440 worden verkocht aan de bisschop van Utrecht en in 1459, na Jacobs overlijden, aan het Sticht worden overgedragen. Sindsdien zouden al deze bezittingen als Gaasbeeks leen door de landsheer, resp. de Staten van Utrecht worden uitgegeven.

De Borre van Amerongens, zoals zij zich gingen noemen, bleven tot in de 15e eeuw eigenaar van het huis. De laatste was Bertha van Amerongen, echtgenote van Gerrit bastaard van Culemborch. In hun tijd werd het huis geplunderd, eerst door de Hoeken in 1420, daarna door de Geldersen in 1427. Het huis was nog wel te herstellen, maar geldnood dwong het echtpaar in 1434 tot verpanding van het huis aan Gijsbert van Nijenrode. Pas in 1468 loste Van Culemborch de pandsom in zodat hij weer over Amerongen kon beschikken. Twee jaar later verkocht hij de bezitting aan Willem van Zwieten, die haar 5 jaar later doorverkocht aan Gijsbrecht van Hemert. Vanaf dat ogenblik waren de problemen niet van de lucht. De Culemborchs bestreden de wettigheid van deze verkoop, daarin gesteund door hun vertegenwoordiger Balthasar van Wees die zijn intrek nam op het kasteel. Uiteindelijk wonnen de Van Hemerts deze strijd, maar toen begonnen leden van deze familie onderling te twisten. Hieraan kwam pas een eind toen alle partijen het eens werden over verkoop aan een buitenstaander. De koper werd Godard (Goert) van Reede van Saesveld, die huis en heerlijkheid Amerongen in 1557 verwierf. Van toen af bleven de Van Reedes ruim vier eeuwen onbetwist meester van het huis, de heerlijkheid en overige goederen en rechten.

Godard van Reede kwam uit een Westfaals geslacht maar was gegoed in Overijssel, waar hij verscheidene ambten bekleedde. In Utrecht had hij vaste voet gekregen door zijn huwelijk met Geertruid van Nijenrode, erfdochter van Zuilenstein, dat op de lijst stond van riddermatige hofsteden. Dit zal zijn toelating tot de ridderschap van Utrecht mogelijk gemaakt hebben want aan het bezit van het huis Amerongen, dat pas in 1597 riddermatig werd verklaard, kon hij dit recht niet ontleen.

Hoewel er nu een eind was gekomen aan de twisten over de eigendom van het huis Amerongen bleef het niet gespaard voor oorlogsgeweld. In 1584 veroorzaakten oorlogshandelingen veel schade aan het huis, maar die was nog te herstellen. Maar nadat de Fransen het in 1673 hadden bezet en geplunderd was geen herstel meer mogelijk; het huis was totaal uitgebrand. De toenmalige eigenaren hebben toen het nu nog bestaande huis doen bouwen. Deze bouw vond plaats tussen 1674 en 1680, voornamelijk onder leiding van de vrouwe van Amerongen, Margaretha Turnor, echtgenote van Godard Adriaan van Reede,

welke laatste dikwijls op diplomatieke missies in het buitenland vertoefde. In haar brieven hield zij haar man op de hoogte van de vorderingen en vroeg hem om raad.

De heren van Amerongen vervulden van het begin af belangrijke functies in Utrecht. Als lid van de Ridderschap - dikwijls ook als afgevaardigde naar de Staten-Generaal - kregen zij allerlei ambten en commissies in binnen- en buitenland te vervullen, waardoor een voortdurend verblijf op het huis Amerongen niet goed mogelijk was. Daarom hielden zij ook een huis aan in Utrecht, soms tevens een in Den Haag. Sommigen van hen gingen in het leger en maakten carrière als militair, zoals Godard van Reede-Ginkel, die in de campagne van koning-stadhouder Willem III in Ierland triomfen vierde, en diens zoon Frederik Christiaan, die als generaal in de Zuidelijke Nederlanden vocht en gouverneur-generaal van de stad Bergen in Henegouwen was. Zij zullen Amerongen niet dikwijls bezocht hebben.

Margaret Turnor stierf in 1700. Het huis Amerongen had toen geen vaste bewoner meer, want haar schoondochter Ursula van Raesfelt, die toen als echtgenote van Godard van Reede-Ginkel vrouwe van Amerongen werd, bleef ook na die tijd op haar eigen erfgoed Middachten wonen. Pas na haar overlijden in 1721 nam Henriëtte van Nassau-Zuylestein, weduwe van Frederik Christiaan van Reede, haar intrek op het huis Amerongen, vergezeld van haar minderjarige kinderen. Zij bleef daar ongeveer twintig jaar wonen en liet een grote hoeveelheid brieven en andere documenten na, waaruit het dagelijks leven op Amerongen goed valt te reconstrueren. Dat geldt ook voor de jaren 1765-1795, toen Amerongen bewoond werd door Frederik Christiaan Reinoud van Reede en zijn vrouw Anna Elisabeth van Tuyll van Serooskerken, de laatste bewoners tijdens het ancien regime.

De Omwenteling van 1795 veroorzaakte een breuk. Frederik Christiaan Reinoud van Reede en zijn vrouw namen de wijk naar Engeland, waar hij in 1808 overleed. In 1810 stierf daar ook de oudste zoon. Twee andere zonen en één kleinzoon zijn nog heer van Amerongen geweest, maar zij beheerden Amerongen vanuit de verte, gewend als zij waren aan het leven in Engeland. Ten slotte waren er alleen nog vrouwelijke nakomelingen, van wie de laatste, Elisabeth Maria van Reede, echtgenote van Frederik Child Villiers, van 1852 tot 1879 vrouwe van Amerongen is geweest. Maar ook zij gaf de voorkeur aan Engeland als woonplaats. Wel schijnt zij af en toe op Zuilenstein geweest te zijn, dat zij eveneens bezat, en van waaruit zij Amerongen kon inspecteren. In 1879 maakte zij Amerongen met de bijbehorende goederen over aan haar neef Godard John Charles George graaf van Aldenburg Bentinck, kleinzoon van Jacoba Helena van Reede, echtgenote van Jan Karel van Aldenburg Bentinck. In 1897 erfde hij ook Zuilenstein van haar.

De nieuwe heer van Amerongen heeft het huis grondig gerestaureerd, waarbij het tevens allerlei moderne voorzieningen kreeg, zoals electriciteit en telefoon. De aanvoerwegen werden verbeterd en de introductie van trein en auto hief het isolement op, zodat het huis het hele jaar door bewoond kon worden en een centrum werd van het familieleven. Na de Eerste Wereldoorlog was het gedurende twee jaar (1918-1920) tevens de verblijfplaats van de naar Nederland uitgeweken keizer van Duitsland, Wilhelm II. In 1940 stierf Godard Bentinck. Hij liet het huis na aan zijn kinderen, van wie enkelen het huis bleven bewonen. In 1976 besloot de familie echter het huis en meubilair te verkopen aan de Stichting Utrechtse Kastelen, welke verkoop plaats vond in januari 1977. Sinds 1982 is de Stichting Kasteel

Amerongen eigenares. Het kasteel is evenals de omliggende tuinen sinds 1977 opengesteld voor het publiek.

Familiepapieren

Hoewel het archief van het huis Amerongen voor het grootste deel bestaat uit stukken betreffende het landgoed, bevat het zeer veel familiepapieren die van groot belang zijn voor onderzoekers op diverse historische terreinen.

Allereerst zijn daar de papieren van de Van Reedes die in de zeventiende en achttiende eeuw een belangrijke rol hebben gespeeld als diplomaat of militair. Verder zijn er bijzonder veel brieven bewaard, zowel familiebrieven als politieke correspondentie. Doordat de administratie van de huishouding veelal door de rentmeesters verzorgd werd, is in dit archief vanaf ca. 1750 tot 1940 de huishouding vrijwel volledig geboekstaafd. Voorts bevat het een grote collectie kaarten, plattegronden en ontwerpen van het huis, tuin en alles wat daarbij behoort.

Ten slotte zijn er nog stukken van andere families, die de aandacht verdienen. Ten eerste zijn er papieren afkomstig van de familie Wijts, via Jacques Wijts, een oom van Margareta Turnor, in het archief terechtgekomen. In de eerste helft van de zeventiende eeuw was deze als militair in dienst van de Staten-Generaal, uiteindelijk als voorzitter van de krijgsraad. Behalve een groot aantal stukken in verband met zijn militaire functies, zijn er ook veel brieven van zijn familieleden bewaard, die deels in Vlaanderen, deels in Engeland woonden.

Ten tweede zijn er de papieren van Jules van Bylandt, de in 1906 overleden zwager van Godard van Aldenburg Bentinck. Zijn papieren nalatenschap bestaat voor het grootste gedeelte uit een uitgebreide verzameling foto's, vervaardigd tijdens de vele reizen die hij vanaf 1890 maakte door Europa, Azië en Afrika. Helaas zijn geen documenten overgeleverd over de wijze waarop hij deze reizen organiseerde noch over zijn ondervindingen in die landen. Er moeten ergens nog brieven en aantekeningen van hem bestaan, die echter niet in bewaring gegeven zijn. Momenteel zijn het alleen de door Van Bylandt bewaarde kwitanties die enig licht werpen op de voorbereiding voor deze reizen.

1

Memoires van hetgeen gebeurd is tijdens het beleg van 's-Hertogenbosch

Aan het begin van het jaar 1629 overwoog de Prins van Oranje dat hij voor zijn eer, ten dienste van de Staat, de reputatie van het Staatse leger en verschillende andere redenen zich op campagne moest begeven om iets groots te ondernemen. Hij deed de Heren Staten Generaal het voorstel dat, wanneer zij hem de benodigde fondsen beschikbaar zouden stellen om een lichter van twaalfduizend soldaten te voet op te roepen boven de gewone troepen, hij een aanval zou ondernemen op óf de stad Lingen, óf Wesel of zelfs 's-Hertogenbosch. En om het ze makkelijker te maken een beslissing te nemen liet hij aan alle belangrijke leden van de regering weten dat het zijn voornemen was om 's-Hertogenbosch aan te vallen. Een erg belangrijke plaats niet alleen voor de Staat maar vooral voor de provincies Holland, Gelderland en Utrecht omdat deze stad zo dichtbij is en vanwege de invallen die ze daarvandaan konden en zouden ondernemen tot groot nadeel van de genoemde provincies. Deze stad is erg moeilijk te benaderen is vanwege haar vestingwerken maar dat hoopte de Prins met hulp van God, het geluk van de Staat, de moed en de dapperheid van zijn soldaten tot zijn voordeel op te lossen.

Hij legde uit dat het voordelig zou zijn om aan de campagne aan het begin van maart te beginnen omdat het voor de vijand dan niet mogelijk zou zijn zo snel een leger in het veld te brengen.

Daarvoor waren vier belangrijke redenen.

1.

De inname van de zilvervloot door admiraal Piet Hein die voor groot geldgebrek zorgde bij de Koning van Spanje. Deze had hierdoor grote moeite om zijn militairen tevreden te houden, die zonder betaling moeilijk in het veld te brengen waren.

2

2.

De afwezigheid van Markies Spinola, de grote en zeer ervaren Kapitein die in dit land lange tijd de oorlog gevoerd had maar nu in Spanje was, zonder dat iemand als commandant in zijn plaats gesteld was.

3.

De Keizer was nog in oorlog met Denemarken dus er was niets te vrezen van die kant.

4.

De Koning van Frankrijk marcheerde persoonlijk met een groot leger om Casal te redden. Dit zou een scheuring tussen deze Koning en die van Spanje kunnen veroorzaken wat een groot voordeel zou zijn voor de zaken van de Verenigde Provinciën.

Al deze argumenten bleken echter vergeefs, ondanks hun voordelen, omdat ze de genoemde Provincies verplichtten de middelen te verstrekken om de soldaten te betalen en ze te laten marcheren.

Graaf Hendrik van den Berg, moedig en ervaren Kapitein, werd aangesteld als plaatsvervanger tijdens de afwezigheid van de Markies Spinola.

Ook werd er vrede gesloten tussen de Keizer en de Koning van Denemarken. Daarmee kwam een groot leger van deze Keizer naar deze provincies zoals hierna zal blijken.

In Frankrijk was de Koning met grote spoed over de bergen getrokken en had een doorgang geforceerd die door de Duc de Savoie werd bewaakt. Op gelijke wijze veroverde hij de stad en het kasteel van Suse waarmee hij Don Gonsales de Cordua dwong het beleg van Casal op te breken. Er ontstond geen breuk tussen hem en Spanje en hij keerde snel terug naar zijn Koninkrijk om orde op zaken te stellen tegen die van de religie.

Om bovengenoemde redenen was het grootste deel

3

van degenen aan wie de Prins zijn plan voorlegde akkoord, echter (zoals in elke vergadering met vele personen zijn er altijd bij die om persoonlijke redenen of redenen die hen raken een tegengestelde mening hebben) kwamen ze in deze zaak pas na veel tegenwerpingen en onder verschillende voorwendsels heel laat tot een besluit.

Ondertussen had de Prins, in de hoop dat de tijd al deze problemen zou overwinnen, het nodig geacht de vijand in onzekerheid te laten over welke plaats hij zou belegeren. Hij stuurde de Graaf van Stirum, Commissaris Generaal van de Cavalerie, met enkele troepen van de Cavalerie naar Lingen voor een inspectie van de situatie daar en om te bezien welke voordelen gebruikt konden worden als de stad zou worden aangevallen. Hij gaf opdracht aan Kolonel Pinsen, Gouverneur van Rees, om met een groep soldaten zowel te voet als te paard de stad Wesel te verkennen. Daarbij moest hij goed letten op de gunstigste plekken waar ze de stad konden belegeren en zouden zegevieren. De Luitenant van de Cavalerie Stakenbroek gaf hij opdracht om met een flinke groep naar 's-Hertogenbosch te gaan onder het voorwendsel een hinderlaag te leggen voor het garnizoen. Onderwijl moesten ze verkennen hoe de toestand van het land rond de stad was en op welke plaatsen het leger het gunstigst kon worden gevestigd.

Deze genoemde drie brachten hem verslag uit over waar ze waren geweest en hij gaf ze opdracht om te doen alsof ze die plaatsen gingen aanvallen. Dit had een grote uitwerking op de vijand omdat daarmee de onzekerheid over het aanvalsdoel groot bleef en iedereen oordeelde naar zijn fantasie.

Uiteindelijk, na veel moeilijkheden en weerstanden, kregen de voorstanders van het plan van de Prins de overhand en stemden de Staten in met de lichtung van troepen die hij gevraagd had. Ze vroegen hem zijn plan zo snel mogelijk uit te voeren. Deze resolutie werd echter pas op 25 maart vastgesteld terwijl hij zijn campagne op dat moment al had willen beginnen. Hoewel hij meende dat dit oponthoud zijn voornemen ernstig bemoeilijkte, ging hij verder en om de zaak te bespoedigen liet hij alle officiers komen die hij wilde gebruiken. Hij liet ze een aanvang maken met hun lichten, gaf opdracht om de nodige bevelen te sturen aan de Kapiteins die bestemd waren

4

om op deze campagne te gaan die zich gereed moesten maken om op het eerste bevel te marcheren. Hij liet de kanonnen prepareren, ook kruit, ammunitie en levensmiddelen voor zo'n grote onderneming. Deze stuurde hij richting Nijmegen, net als de schipbruggen om op de rivieren te leggen.

Ziende dat het seizoen al snel verstreek en de gevraagde lichten nog niet dichtbij waren, besloot hij niet te wachten, maar het leger zo snel mogelijk te laten verzamelen. Hij gaf de nieuwe Kapiteins opdracht om hun compagnieën, die compleet waren in de genoemde steden te brengen. Het rendez-vous voor het hele leger bevond zich op 25 april bij fort Schenckenschans, de plaats waar de Rijn en de Waal zich splitsen en waar het eiland van de Betuwe begint.

Hijzelf vertrok met zijn krijgsoversten op 23 april uit Den Haag en kwam in twee dagen aan in Arnhem, stad in het Hertogdom Gelder op vier uur gaans van het rendez-vous. Daar werd hem door Sergeant Majoor Wijts verteld dat hij vooruit gegaan was om het leger te verzamelen en dat door diverse problemen, waaronder de tegenwind, slechts een deel van de daar bestemde compagnieën bij het genoemde fort [Schenckenschans] was aangekomen. De Prins van Oranje vond het daarom nodig om zijn plannen te wijzigen en gaf opdracht dat de compagnieën die bij het fort waren aangekomen en daar zouden verblijven, naar Arnhem zouden gaan waar zij allen in garnizoenen zouden gaan. Een ander deel stuurde hij naar Nijmegen met het bevel dat ze op 28 april op de Mookerheide moesten zijn, een plaats die ligt op de over van de rivier de Waal waar een schipbrug gemaakt kon worden. Zodoende bevonden zij zich op de bevolen dag op genoemde heide waar ze werden ingedeeld als volgt: de infanterie werd in drie delen gesplitst, de cavalerie had die dag de avant-garde en was samengesteld uit vier Franse regimenten, een Waals en twee uit het land te weten:

	comp ^{en} .
de Chastillon de	13
Courtomer	11
Haulterives	13
Candales	14
Walons de Collonel Famars	16
Du païs, soubz le Collonel Dieden	10
Varick	11

	88

5

De legergroep bestond uit de volgende Regimenten:

	comp ^{en} .
Die van Graaf Ernst van Nassau Duitsers	14
Graaf Willem van Nassau Duitsers	11
Broch Schotten	10
Hacquet Schotten	9

Bachlouch Schotten	9
Friezen	9
Nieuwe compagnieen	5

	67

De achterhoede bestond uit vier Engelse Regimenten

Veer	28
Cecil	13
Morgan	13
Harwodt	14
Brederode van het land	14
Zeven Kapiteins extraord ^s .	7

	89

Zodoende was het leger samengesteld uit 244 compagnieen man te voet en 56 cavalerie, die ook verdeeld waren in 3 korpsen elk samengesteld uit 5 regimenten, elk van 4 of 5 compagnieen. De Luitenant Generaal van de cavalerie Stakenbroek had de leiding, samen met de Commissaris Generaal de Graaf van Stirum en als derde de Hertog van Bouillon, maar Stakenbroek had het opperbevel.

Het hele leger bestond daarmee uit 24000 man te voet en 4 of 5000 te paard.

De kanonnen, voedsel- en oorlogsvoorraden met alle bagage waar ze over beschikten stuurde hij over de rivier om bij Crevecoeur te brengen, een fort liggend op een uur van 's-Hertogenbosch waar de rivier de Dieze in de Maas stroomt.

Om over land te vervoeren hield hij alleen de kanonnen en munitie bij zich die hij nodig achtte tijdens de campagne.

Hij liet Kolonel Pinsen met 22 comp^{en}. Infanterie daarboven rond fort Schenckenschans om weerstand te bieden tegen wat de vijand aan die kant zou kunnen ondernemen, met opdracht om snel te volgen als dat bevolen zou worden.

6

Na orde op zaken gesteld te hebben op zowel hetgeen nodig was voor de verdediging van Gelderland als op de behoeften van een zodanig groot leger.

Hij marcheerde diezelfde dag in de genoemde samenstelling en overnachtte bij het dorp Mook tussen Nijmegen en Grave.

De volgende dag marcheerde het leger en stak bij het aanbreken van de dag de Maas over bij Grave over een schipbrug, daar voor dat doel gelegd en ze sloegen hun kamp op bij een klein dorp. Tezelfdertijd werd Stakenbroek vooruit gestuurd met het grootste deel van de cavalerie om zich op te stellen tussen 's-Hertogenbosch en Breda om te voorkomen dat de vijand mensen binnen 's-Hertogenbosch zou brengen. Terwijl de soldaten voort marcheerden hadden ze niet de nodige discipline, zowel door de hitte als door het vele zand waar ze doorheen moesten, waardoor ze zich amuseerden door her en der rond te rennen.

De Prins van Oranje, die 's-avonds in het kwartier kwam, liet de commandanten van de troepen die de meeste wanorde hadden veroorzaakt bij zich komen. Hij gaf ze hierover een stevige reprimande en droeg ze op om hiertegen op te treden en meer zorg aan hun troepen te besteden. Anders was hij verplicht ze bij zich te roepen: Dat had een zodanig effect dat de volgende dag het leger in goede orde marcheerde, zonder dat één soldaat zijn rang verliet. Het leger sloep die dag zijn kamp op bij een plaatsje genaamd Heeswijk, ongeveer twee uur van 's-Hertogenbosch waar een kasteel is dat door een paar man van de vijand werd ingehouden. Deze gaven zich over op eerste oproep en hen werd sauvegarde gegeven.

Terwijl deze zaken zich afspeelden twijfelde Graaf Hendrik van den Berg, Gouverneur van Gelder voor de Koning van Spanje die het bevel voerde over alle krijgslieden tussen Maas en Rijn, of ons leger niet iets zou ondernemen tegen Wesel. Hij verzamelde een deel van zijn troepen rond deze stad maar toen hij hoorde dat wij ons kamp hadden op de Mookerheide verzamelde hij alle soldaten die hij kon en stuurde ze naar Venlo en Roermond. Toen hij hoorde dat wij bij Grave de Maas waren overgestoken liet hij hen naar Maastricht gaan, waarvandaan hij naar Hasselt en Diest marcheerde en allen die hij bij zich had in het land van Luik liet logeren. Daarvandaan langs de rivier de Demer om ons te verhinderen langs die kant in Klein Brabant te komen. Zelf ging hij in Brussel naar de Infante om daar zijn bevelen te krijgen en gaf opdracht aan enkele troepen die in Brabant en Vlaanderen gelicht waren

7

om zich neer te leggen bij het dorp Ballaart, tegen de genoemde rivier de Demer. Hij was nog steeds onwetend over de bedoelingen van de Prins van Oranje. Die was op de eerste dag van mei uit Heeswijk vertrokken waar hij de orders gaf voor het inrichten van de kwartieren voor het belegeren van 's-Hertogenbosch. Daar liet de Gouverneur diezelfde dag grote aantallen van alle soort onnuttige mensen vetrekken. De Prins liet Graaf Ernst Mareschal de Camp met zijn regimenten, de drie Schotse, de Friezen en twintig comp^{en}. Cavalerie onder de Graaf van Stirum hun kwartier inrichten bij het dorp Hintham. Dat ligt op een kanonschot van de stad aan de weg die voert naar de stadspoort die de zelfde naam draagt. Ze moesten daar alles aangrijpen wat in hun voordeel en tot hun verzekerdheid kon dienen.

Graaf Willem van Nassau stuurde hij met zijn Duitse Regiment, dat van Varick, 3 extraord. comp^{en}. en 5 nieuw gelichte comp^{en}. om kwartier te maken in Orthen tegenover de poort met die naam. Daarvandaan liet hij hen enkele comp^{en}. sturen die zich bij negen nieuwe moesten voegen, gelicht uit de garnizoenen rond het dorp Engelen, halverwege de weg tussen 's-Hertogenbosch en Crevecoeur waarlangs hij de bevoorrading naar ons kamp wilde laten lopen.

Zelf koos hij, met de rest van het leger, zijn kwartier in Vucht. Een dorp dicht bij de rivier de Dommel en de wegen naar Antwerpen en Breda, op een kanonschot van de forten S. Isabelle en S. Anthonie. Bij onze aankomst werden enkele van onze soldaten door kanonschoten gedood, waarna de volgende dag begonnen werd met het versterken van het kwartier waarbij hij zelf zorg droeg dat het werk voortging. Dat werd zo hard aangepakt dat het diezelfde dag in staat van verdediging was.

De volgende dag ging hij met zijn belangrijkste officieren de situatie van de stad verkennen waarbij hij de voordeligste plaatsen aanwees om dienst te doen bij het omsingelen daarvan.

's-Hertogenbosch is een van de vier grote steden van Brabant waaronder 170 dorpen vallen die de Meierij vormen. De stad heeft een omtrek van ongeveer 1600 roeden, is goed versterkt en versierd met mooie huizen. Vooral zijn er veel kloosters en grote kerken waarvan de hoofdkerk St. Jan heet, die erg groot en prachtig gebouwd is.

De straten zijn breed en lang, er zijn ongeveer 4 á 5000 inwoners, die goed geoefend zijn in oorlogvoering en die heel lang geen garnizoen hebben willen aannemen. Ze hebben zich zelf meerdere keren verdedigd tijdens belegeringen en aanvallen die men hen tegen heeft willen ondernemen

8

zonder dat men zich er ooit meester van heeft kunnen maken. Daarom noemt men haar de Bossche Maagd. Er is ook een Bisschop met veel geestelijken die altijd veel genegenheid heeft gehad en zich in dienst stelde van de Koning van Spanje.

Deze stad ligt in een groot moeras dat het bijna helemaal omringt. Er zijn vier poorten, te weten die van St. Jan waardoor men naar Vlijmen gaat, die van Vucht of Antwerpen, van Hintham of Grave en van Orthen. Er zijn nog drie andere ingangen om over het water binnen te komen. Een is de Grote Hekel waarlangs de Dommel de stad binnenkomt, een andere is waar de rivier de Aa dat doet en de derde is de Haven waar de twee genoemde rivieren zich samenvoegen in de stad waarna ze er een vormen die men de Dieze noemt en die in de Maas uitloopt. De wegen naar de vier poorten die ik noemde zijn deze: die van de St. Janspoort naar Vlijmen gaat is een weg door diepe moerassen maar wel stevig onder water waarvan er meestal wel drie voet boven staat. De andere weg van Vucht of Antwerpen is een grote weg van ongeveer 30 voet en deze is droog. De rivier de Dommel stroomt aan de linker kant van deze weg vanuit de stad gezien. Aan de rechter kant is een brede gracht waarachter grote moerassen zijn. Vóór deze poort, die ligt tussen twee bastions, is een halve maan met een fraaie face met een contrescarp daarvoor. Op zo'n duizend passen verder, waar de weg het hogere land bereikt, hebben die van de stad een fort met vijf kleine bastions gebouwd genaamd St. Anthonie. De contrescarp van dit fort heeft rondom een gracht waarlangs ook de Dommel stroomt. Daardoor is de situatie zo dat het niet frontaal aangevallen kan worden vanaf de kant van het hoge land. Nog 150 passen verder naar rechts, waar het moeras aan de heide grenst, hebben ze nog een fort met vijf grote bastions genoemd S. Isabelle. Dit fort heeft een fraaie faussebraye met een brede gracht, voor een contrescarp met gracht en een groot hoornwerk op de weg waarlangs men makkelijk naar de Hintemerpoort of die van Grave kan komen. De weg is zeer nauw langs het genoemde fort en gaat tot vlak bij het dorp Hintham. Voor deze poort ligt een fraaie halve maan tussen twee demi-bastions, gedekt door een groot hoornwerk met fraaie face. Buiten de Orthenpoort zijn geen werken, omdat men daar slecht moeilijk kan komen vanwege de moerassen behalve door een groot kanaal dat er door loopt. Bij de Grote Hekel zijn, wanneer

9

het water rondom laag staat, bepaalde kleine hoogtes tot ongeveer een afstand van 400 passen van de stad. Op ongeveer 1000 passen daarvandaan ligt een klein fort met vijf

bastions met contrescarp en goed omgracht, genaamd de Pettelaar omdat de plaats waar het ligt zo heet. Bovendien is de stad goed voorzien van kanonnen en munitie, rantsoenen zijn er voldoende voor een lange tijd.

's-Hertogenbosch was in de genoemde toestand toen wij aankwamen en daarboven was er een garnizoen van drie duizend man te voet en vier compagnieën cavalerie onder aanvoering van Baron van Grobbendonck. Die was Gouverneur, persoon van grote reputatie en verdienste, gewaardeerd door zowel de ene als de andere kant vanwege zijn oordeel, moed en gedrag. De stad zodanig gelegen, goed voorzien, gefortificeerd en bewaakt leek onneembaar. Die van Spaanse kant schatten het al zo in, zich vrolijk makend dat wij ze zouden aanvallen. Ze zeiden dat de Prins van Oranje een onderneming begon waar hij snel berouw van zou krijgen en waarbij hij zijn eer en reputatie zou verliezen, omdat de Koning van Spanje, de Keizer en het hele Oostenrijkse huis er alles aan deden om ze te laten verliezen. Dit zou hem dwingen om met schande óf het beleg op te breken óf alles te verliezen met zijn hele leger. Hij echter, zonder zich iets van deze verhalen aan te trekken, ging elke dag door met het verkennen van de plaatsen die het belangrijkste waren om te bezetten. Hij zag dat er tussen zijn kwartier en dat van Graaf Ernst een grote weg lag naar Dongen, een dorp tussen de twee genoemde kwartieren, waarlangs de vijand naar de Pettelaar zou kunnen gaan. Deze kwartieren ver van elkaar lagen zodat ze elkaar maar moeilijk konden helpen als het nodig was. Hij gaf daarom opdracht aan de Heer van Brederode met zijn regiment en enkele compagnieën gelicht uit de andere kwartieren, bij elkaar ongeveer drie duizend man, om kwartier te maken op een plaats die hij had verkend dicht bij het genoemde Dongen. Hij liet een loopgraaf maken van zijn kwartier naar dat van Brederode. Hij gaf ook bevel om forten en redoutes op de voordeligste plekken te leggen van het kwartier van Brederode tot dat van Graaf Ernst te Orthen en Engelen. Daarmee sneed hij alle doorgangen af om te voorkomen dat de vijand zich tussen Engelen en Crevecoeur zou vestigen en daarmee onze aanvoerlijnen over de rivier de Dieze zou kunnen afsnijden.

10

Hij liet een groot retranchement maken van Engelen naar Crevecoeur dat de genoemde rivier kon dekken.

Terwijl hij deze werken liet uitvoeren stuurde Baron de Balançon, Gouverneur van Breda, duizend uitgekozen mannen te voet onder aanvoering van Kapitein [geen naam] die langs Vlijmen en Deuteren door de moerassen veilig en wel door de St. Janspoort in de stad kwamen. Ze waren tot hun buikriem door het water gegaan zonder dat noch de uitgezonden cavalerie die daarheen was gestuurd, noch de wacht te paard ze had gehoord. van Vlijmen naar 's-Hertogenbosch te komen moest men een plaatsje genaamd Deuteren passeren. Dat ligt niet hoog en daar heeft de Heer van Grobbendonck een buitenhuis met een eendenkooi. De Prins van Oranje, zag dat de ontzetting dáár langs zou moeten, dat dit de weg was die zoals ik al zei naar de St. Janspoort leidt en ook dat de vijand die plek zou willen innemen waarom wij hem de toegang moesten benemen. Hij oordeelde dat het zeer noodzakelijk deze plek zo snel mogelijk in te nemen en gaf opdracht aan Graaf Willem om er voorlopig duizend man, gekozen uit zijn kwartier, neer te leggen en er een versterking te maken. Dat deden ze zo voortvarend dat ze diezelfde dag dat in staat van verdediging waren. Al onze mannen moesten bij dit werk tot aan de oksels door het water. Van die plek tot Engelen,

ongeveer 3500 passen, is een klein stroompje dat door de landslieden de Bossesloot genoemd wordt. Hij liet daarlangs een dijk maken van drie roeden breed en vier voet hoog boven het water, van fascines en grond daar gebracht met kleine bootjes die voor dat doel uit Holland waren gebracht. Ook werden er dicht op elkaar redoutes gebouwd. Aan beide zijden daarvan een borstwering van 8 voet hoog, de ene tegen de vijand van buiten, de andere tegen uitvallen van die van de stad. Men moet bedenken dat al dit werk, zowel dijken als redoutes, werd gedaan in een plek die volledig bedekt was door water, op sommige plaatsen wel vier voet. Het werd uitgevoerd tegen hoge kosten en met een ongelooflijke inspanning; deze dijk werd de Hollandse dijk genaamd omdat de arbeiders met hun boten allemaal uit Holland kwamen. Deze dijk deed goede dienst niet alleen als bescherming tegen de vijand maar ook om de kwartieren van Deuteren en Engelen met elkaar te verbinden en om een uitweg te bieden

11

tussen beide in geval van nood. Op de Bossesloot werden enkele oorlogsschepen gelegd om de wacht te houden en om te voorkomen dat men de dijk zou naderen. Ten slotte overwegende het grote belang van dit kwartier liet hij Kolonel Pinsen hier zijn kwartier maken met 2500 man te voet die hij liet komen uit het kwartier van Gelder (waar deze nog steeds verbleef) meteen toen hij zeker wist dat de Graaf van den Berg met het grootste deel van zijn troepen uit dat land vertrokken was naar de kwartieren in Brabant. Hij beval genoemde Pinsen om zijn kwartier goed te versterken en forten te bouwen op de plaatsen die hij aanwees, hetgeen deze Kolonel met grote ijver uitvoerde. Zodoende maakte hij ze in korte tijd perfect.

Omdat bij de Bossesloot op de weg naar Vlijmen enkele hoogtes waren, die, wanneer de vijand deze zou innemen, deze veel schade kon toebrengen aan de retranchementen bij Deuteren en aan de dijk, liet hij een fort met vier bastions bouwen. Deze hadden twee grote werken met hun contrescarpes tegenover elkaar binnen het bereik van de kanonnen. Op die manier waren we meester van die hoogtes en ontnamen we de vijand de mogelijkheid zich daar neer te zetten.

Zoals ik al vertelde was het kwartier van Pinsen volledig omgeven door moerassen. Dat was de reden dat men dit van het kwartier van de Prins van Oranje noch te voet noch te paard kon bereiken of zelfs kon redden als dit nodig was als de vijand het aan zou vallen. Daarom niet men langs het moeras een dijk maken gelijk in breedte en hoogte aan de andere, van het kwartier van Pinsen tot aan de heide over een lengte van 1500 passen. Omdat men gebrek had aan grond om er een borstwering op te maken werd er een gemaakt van horden die op twee voet van elkaar werden geplaatst en gevuld met fascines en de weinige aarde die men kon vinden. Over de volle lengte van de dijk werden houten redoutes gebouwd waarvan de borstwering waren gemaakt van twee planken op twee voet tegenover elkaar, gevuld met aarde om ze bestand te maken tegen musketten. Daarop werden lichte kanonnen geplaatst. Met dit werk kregen we toegang van het kwartier van de Prins van Oranje tot het kwartier van Pinsen, zodanig dat langs men langs deze dijken niet alleen makkelijk te voet kon gaan maar dat ook cavalerie en kanonnen makkelijk konden passeren.

Vanaf het punt waar de dijk eindigde was nog

12

een goed uur te gaan over de weg tot aan het kwartier van de Prins. Dat was een kale heide en de belangrijkste toegangsweg waarlangs de vijand kon proberen de stad te ontzetten, te weten de weg van Antwerpen en Breda. De Prins liet een groot retranchement maken vanaf het eind van de dijk naar zijn kwartier, helemaal langs de heide met fort en redoutes dicht op elkaar, goed voorzien van kanonnen. Dichtbij waren verschillende bergjes van zand (die men hier duinen noemt) buiten ons retranchement, die schadelijk konden zijn voor ons als de vijand daar zijn kanonnen op zou zetten. Die liet men afgraven voor zover ze zo dicht bij ons lagen dat het schadelijk zou zijn. Door alle genoemde werken werd de stad steeds meer omsingeld zodat niemand van buiten daar binnen kon komen behalve door de opengelaten poorten die streng bewaakt werden door goede werken daarvoor. Om uitvallen van die van de stad te weerstaan werd een retranchement gemaakt die de stad bijna helemaal omringde met fort en redoutes. Dit retranchement was niet meer dan zes voet hoog, de gracht breed en diep. Overeenkomstig was die voor de circumvallatie van buiten negen voet hoog met een driedubbel banket, een gracht van 12 voet breed en 8 voet diep. De fort en redoutes evenals andere werken langs de linie hadden een wal van 6 voet hoog en 24 voet breed met een borstwering daarboven van 5 voet, de gracht 24 voet breed en 8 diep. Rond alle genoemde fort en werken werd een klein contrescarp gemaakt om zo nodig de musketiers te leggen met daarvoor een gracht. Omdat de circumvallatielinie niet verder liep dan tot de gracht van de fort werden palissaden geplaatst in de grachten om te voorkomen dat men over de traverse binnen de circumvallatie zou kunnen komen. Aan al deze werken liet de Prins van Oranje doorwerken zonder de soldaten of zich zelf rust te gunnen. Hij riep iedere dag de arbeiders op de zaak voort te zetten, zodat door zijn voortdurende zorg de werken in drie weken in staat van verdediging waren en hij deze kon perfectioneren.

13

De Prins van Oranje vond het tijd om de approches te beginnen. Dat wilde hij niet eerder doen dan voordat dit buiten twijfel was, hetgeen hij nu zo meende te zijn.

Hij beval het werk te beginnen vanuit zijn kwartier naar de twee fort S. Isabelle en S. Anthonie, waarvan hij zich meester wilde maken voordat hij zou proberen de stad van die kant aan te vallen. Voor deze aanvallen gaf hij opdracht tegen het grote fort, aan de vier Franse regimenten (waarvan de Maarschalk de Châtillon de Generaal was, die toen aankwam in ons leger om zijn taak te doen), een Waals regiment en dat van Dieden. De vier Engelse met de compagnie extraordinair onder Kapitein Podwels uit de Garde van de Prins gingen naar het kleine fort. Graaf Ernst kreeg de order om de stad te naderen langs de weg waarvan ik al zei dat die naar de Hinthamer poort leid, in welke omgeving geen fort zijn. Brederode gebood hij om naar de Pettelaarse schans te approcheren, meer om die van het garnizoen af te leiden dan om andere redenen. De approches begonnen zodoende op die drie plaatsen op 25 mei. De wachtorder was als volgt: Voor het grote fort en omgeving elke avond 6 Franse compagnieen, die iedere avond op moesten komen met een gelijk aantal compagnieen en een andere Kolonel. Voor het kleine fort hanteerden de Engelsen dezelfde order.

Om deze approches te beginnen werden twee sterke corps de guardes gemaakt waarmee elke van deze naties zijn linie begon. De Engelsen hadden de rechterhand, de Fransen de

linker en omdat de vijand als het hem mogelijk was met musketten en kanonnen schoot was niet altijd mogelijk te naderen. Naarmate de twee approaches verder van elkaar kwamen te liggen werd een communicatielinie gemaakt om onder dekking van de ene naar de andere te kunnen gaan en zich zo nodig in veiligheid te brengen. In het midden van die linie op een hoogte die daar gevonden werd, werden zes halve kanonnen geplaatst waarvan beide approaches voordeel hadden. Deze kanonnen begonnen op Pinksterdag te spelen en met dit voordeel kon ons werk flink doorgaan. Toen daardoor veel meer geapprocheerd kon worden

14

werden sterke corps de guardes gebouwd, dicht op elkaar om uitvallen van de vijand te weerstaan. Ook maakten we batterijen op de meest gunstige plaatsen, zowel om de stukken van de vijand onschadelijk te maken als in het voordeel van de onzen. De Prins van Oranje lette er op zo min mogelijk mannen op wacht te zetten in de loopgraven om er zodoende genoeg te hebben voor de wacht buiten. Dat was een groot aantal om de vijand te weerstaan die, had hij gehoord, dicht bij was voor het ontzet van de stad.

Daarom waren Brederode naar de Pettelaarse schans niet meer dan twee wacht compagnieën gestuurd.

Naar de kant van Graaf Ernst stuurde hij elke dag zes, onder bevel van een Kolonel. Aan het begin van zijn loopgraven liet deze Graaf een batterij van zes stukken plaatsen, waaronder hij approcheerde zoveel hij kon. De vijand had aan die kant veel kanonnen op de wallen van de stad en bemoeilijkte de arbeiders ernstig zodat er veelal moeizaam opgeschoten kon worden.

Terwijl deze zaken zich afspeelden voor de stad, riep de Infante in Brussel de belangrijkste officiers bij zich om hun advies te horen over wat het best ondernomen kon worden voor de redding van de stad. Ook over wie de leiding van het leger moest krijgen bij afwezigheid van de Markies de Spinola, die toen in Spanje was. Daarheen gestuurd om de wil van de Koning hierover te horen verklaarde hij dat hij gehoord had dat Graaf Hendrik van den Berg het opperbevel had. Toen de Infante dat hoorde gaf ze hem opdracht om met spoed al het mogelijke te doen om zijn leger gereed te maken en op te trekken voor het ontzet van 's-Hertogenbosch. Toen hij dit bevel kreeg gaf hij order om voor het hele leger alle beschikbare manschappen te lichten uit de garnizoenen die lagen langs de Demer en op weg te gaan naar Lichtaart. Zelf vertrok hij op 13 juni uit Brussel en vond op genoemde plaats alles gereed om te marcheren. Zonder oponthoud vertrok het hele leger en nam op 19 juni zijn logies bij Turnhout, een grote stad op ongeveer 8 uur over de weg van ons kamp. Daar wachtte hij voor het begin, en deed

15

een generale monstering voor zijn hele leger dat hij groot vond dertigduizend man te voet en zeventig compagnieën cavalerie zonder die er nog bij zouden komen uit Breda. Hij had veertig stukken geschut, zowel groot als klein, een aantal bootjes op wagens om een schipbrug over de rivieren te kunnen maken, molens en ovens om graan te malen en brood te bakken, daarnaast een grote hoeveelheid aan soorten munitie en oorlogsbehoeften nodig voor zo'n groot leger. Na de monstering en uitbetaling van de gage aan de soldaten vertrok hij van Turnhout en kwam op 26 juni aan in Sprang, waar de troepen uit Breda zich bij hem voegden.

Graaf Hendrik was vol vertrouwen in een zo sterk leger en meende dat hem niets onmogelijk zou zijn en kon zich ook niet voorstellen dat de Prins van Oranje slechts op zijn aankomst zou

wachten. Dit was voortdurend niet alleen in zijn gedachten maar ook in die van de andere krijgsoversten. Die vroegen aan onze trompetters, die kwamen om gevangenen te rantsoeneren, of we nog niet gingen opbreken en wanneer we onze bagage gingen inpakken. Ze vroegen hetzelfde aan de landslieden en vertelden dat als we op hen bleven wachten dat snel tot onze ondergang zou leiden.

De Prins van Oranje die zich weinig zorgen maakte over deze dreiging, noch over de nabijheid van de vijand veranderde niets in zijn aanpak. Hij ging alle dagen in de approches om deze op te laten schieten, spoorde de officiers en soldaten aan niet te verzwakken in het zware werk dat hij hen liet doen, maar om goede moed en geloof te houden en dat door hun inspanning en deugd een groot deel van deze actie mogelijk was. Hij bezocht ook degenen die buiten werkten, beloofde hen die goed deden wat hen was opgedragen, bedreigde en strafte soms degenen die laks waren in het werk. Hij zei allen goede moed te hebben en hun taak goed uit te voeren en hij vond daarin iedereen zeer bereidwillig om hun Generaal goed te dienen.

Zoals ik al zei waren er twee rivieren, te weten de Dommel en de Aa, die alle twee de stad binnen stroomden. De Prins van Oranje overwoog om de loop van deze rivieren te wijzigen en liet dit plan uitvoeren

16

al konden de meesten niet bedenken dat dit praktisch uit te voeren was. Hij deed het toch in de wetenschap dat hij het met hard werk en ijver kon volbrengen. Hij liet een dam dwars door deze twee rivieren maken 6 roeden breed op de top en 12 voet hoog boven water. Ook werden twee grote kanalen gegraven voor zijn retranchement, van 20 voet breed, de andere 30 voet, 3 roeden verwijderd van dit retranchement en van elkaar, waardoor het water van deze rivieren hierlangs tot aan het kwartier van Pinsen kon stromen. Door deze kanalen had men het voordeel dat niet alleen de Dommel hier langs gedwongen werd maar ook dat het lage land onderliep wat aan deze kant de passage erg moeilijk maakte. Op de heide, waar het land hoog was, maakten deze kanalen de toegang erg lastig om onze retranchementen aan te vallen. Net zo werd er een gemaakt over de Dommel naar het kwartier van Brederode en van daar naar dat van Graaf Ernst. Daarin stroomde een deel van de genoemde rivier uit zodat het zeer laag gelegen land onder water liep en bijna ondoorgaanbaar werd tot aan het kwartier van Graaf Ernst, waar de Aa afgedamd was. Daar werd een soortgelijk kanaal gemaakt tot aan het Empelse veld, dat alles onder water zette behalve waar het land hoger lag en versterkte onze retranchementen met een dubbele gracht met water. Daarmee slaagde dit zo goed, wat door velen onmogelijk geacht was, door de zorg van de Prins waarmee ons leger zich geweldig goed versterkt wist. Al dit werk werd gerealiseerd in drie weken tijd.

Terwijl wij met deze zaken bezig waren koos de Graaf van den Berg, die een dag in Sprang had gelegen, met zijn hele leger kwartier in Haren. Een dorp op een goed uur van ons vandaan, dat hij koos naar men denkt om de bevoorrading vanuit Breda makkelijker te maken en om onze kwartieren in alarm te brengen. Deze kon hij allemaal makkelijk bereiken behalve die van Brederode en Graaf Ernst vanwege de afstand en omdat hij daarvoor eerst de Dommel moest oversteken. Wij hadden daar alle bruggen afgebroken en hielden voortdurend de wacht om op tijd te weten wanneer de vijand zou willen

17

oversteken. Daarnaast was de Prins bang dat hij het Hemertse waard wilde aanvallen of zelfs de Maas zou oversteken om de Bommelerwaard te bezetten. Daarom stuurde hij Graaf Willem met 24 compagnieën te voet en vier cavalerie met enkele lichte stukken geschut om de toegang tot die kwartieren te verdedigen. Ook versterkte hij het kwartier te Engelen met vijf compagnieën te voet, gaf het bevel hierover aan de Luitenant Kolonel Graaf van Solms en liet enkele stukken geschut op de nodige plaatsen zetten.

Verder liet hij, om aanvallen die de Graaf van den Berg zou willen uitvoeren, de wachten uitzetten zoals eerder gezegd is. Elke avond, een uur voor de nacht, liet hij uit zijn kwartier zestig compagnieën te voet vertrekken, boven de gewone wacht met het grootste deel van de cavalerie. Die zetten zich in slagorde langs het hele retranchement dat liep van zijn Kwartier tot dat van Pinsen, te weten de compagnieën infanterie elk 50 passen van de andere verwijderd en net zoveel van het retranchement. De cavalerie werd ongeveer 300 passen achter de infanterie geplaatst ter ondersteuning en om iedereen die naar het retranchement probeerde te komen aan te vallen en om snel beschikbaar te zijn waar dat nodig was. Er waren ook enkele compagnieën te voet en te paard bestemd voor de verdediging van de linie die tegen uitvallen door die van de stad was gemaakt. Uit de kwartieren van Pinsen en Engelen trokken elke avond de helft van de compagnieën die er lagen om de dijk langs de Bossesloot tussen beide kwartieren te bewaken. In de kwartieren van Brederode en van Graaf Ernst werden dezelfde orders gevolgd zonder zoveel mannen te gebruiken omdat de vijand er veel verder vandaan was en vanwege de al genoemde moeilijkheden die een aanval op die kwartieren meebracht.

Men moet bedenken dat deze wachten niet verliepen zonder grote vermoeidheid van de soldaten, oversten en de Generaal in het bijzonder. Die liet geen enkele nacht na om persoonlijk de corps de guardes en de compagnieën te bezoeken ~~hetgeen hij nodig~~ die in slagorde stonden. Hij verbeterde zaken die hij nodig vond, liet dingen die niet volgens opdracht waren gemaakt opnieuw doen en nam door zijn waakzaamheid iedereen mee om

18

geen werk ongedaan te laten. Dit gold gelijk voor hem als voor de mindere soldaten, maar die hadden het voordeel dat ze tijdens de dag konden ontspannen en wat rust konden nemen. Hij werkte dag en nacht zonder enige pauze, voor lichaam noch geest, want overdag bij terugkeer in zijn logies ging hij na een uur rust naar de approches. Die liet hij ondanks de nabijheid van het vijandelijke leger en ook het feit dat zijn soldaten voortdurend in de wapens waren met de grootst mogelijke ijver voortzetten. Op die manier zijn we genaderd (met tegenstand van die van binnen, die geen voet prijsgaven zonder deze zwaar te verdedigen) waarbij we veel officiers en soldaten verloren. Daaronder de Kolonel Famars met de Sergeant Majoor Viterval die werden vlak na elkaar gedood net als enkele Franse Kapiteins. Desondanks bereikten we de gracht van de werken voor het grote fort en net zo die van de contrescarp van het kleine fort.

Terwijl de Prins zich alle nachten bij de troepen bevond die de wacht hielden buiten het kwartier liet hij, om ongemak te voorkomen, altijd de Sergeant Majoor Generaal Wijts de zorg met opdracht om alle compagnieën die in het kwartier bleven gereed te houden om op het eerste bevel ingezet te kunnen worden. Terwijl de zaken er zo voor stonden bleef de Graaf van den Berg enkele dagen in zijn kwartier te Haaren zonder iets te ondernemen. Op

28 juni besloot hij een poging te doen om ongeveer drieduizend man in de stad te brengen en om ons te verrassen op de plaatsen die hij had bedacht en waarvan men hem had verteld dat ze het minst sterk en bezet waren. Om ons af te leiden en naar een andere plaats te lokken marcheerde hij persoonlijk met het grootste deel van zijn leger en kwam rond middernacht op de heide tussen de kwartieren van de Prins en van Pinsen. Daar was zoals gezegd iedere nacht een groot deel van onze troepen paraat en toen die zijn aankomst gewaar werden twijfelden ze geen moment over de vijandelijke bedoelingen op die plaats waar hij met volle toewijding werd verwacht.

19

Aan de andere kant stuurde hij de Duc de Bournonville met ongeveer tweeduizend man te voet en acht compagnieën cavalerie langs een grote omweg over de Dommel bij Boxel (waar enkele dagen eerder de Graaf de Salazar het kasteel had ingenomen dat wij inhielden met veertig man) om van daar uit alarm te maken tussen de kwartieren van Brederode en Graaf Ernst. Wij wisten dat ze andere bedoelingen hadden, omdat het water tussen deze kwartieren hen verhinderde iets te ondernemen, waarna ze zonder iets te proberen terugkeerden. Tijdens deze zelfde nacht gaf Kolonel Diesdorff order om met drie duizend man te voet ons kwartier in Vucht aan te vallen, zijnde dat van de Prins van Oranje. Hij vertrok die avond uit hun leger en marcheerde de hele nacht langs het water over de dijk die de Dommel kruiste. Hij vorderde zo snel dat hij een goed uur voor de dag begon bij een boerenwoning kwam op ongeveer 600 passen van het genoemde kwartier. Om daar bij te komen moest hij al die tijd langs een smal dijkje lopen met aan zijn rechter kant in onze richting de Dommel en aan de linker kant het overstroomde land. Zo kwam hij aan bij ons retranchement dat op die plaats nog helemaal niet voltooid was. Zijn plan was om langs dat kleine dijkje, dat geen vier pas breed was, door ons retranchement ons kwartier binnen te vallen en van daar hun forten te bereiken en hulp te bieden aan de stad. Gestopt bij dat huis en ontdekt vanwege de lonten, het lawaai dat de wapens van de soldaten maakte en de problemen bij het gaan langs het genoemde dijkje, dat op diverse plaatsen doorsneden was, besloot hij terug te trekken zonder iets te ondernemen. Het is waar dat de Graaf van den Berg goed op de hoogte was van de situatie ter plaatse maar het liep slecht af omdat men hem liet geloven dat wij daar maar één compagnie te voet hadden. Dat was waar voor dezelfde dag op slechts 200 passen afstand van de hutten van de soldaten. Maar 's nachts waren we juist daarin het voordeel, vooral omdat de Sergeant Majoor Generaal

20

Wijts daar negen of tien compagnieën meer had gelegd, die in het kwartier in de wapens bleven. Wanneer de Kolonel Diesdorff had doorgezet, had hij grote schade opgelopen, vooral bij zijn retraite die hij had moeten kiezen langs die rechte dijk en over het moeras waarlangs hij was gekomen.

De nacht ging op die manier voorbij en wij zagen bij het aanbreken van de dag het leger van de vijand op een kanonschot van onze retranchementen, achter de duinen op de heide. Onze kanonnen losten enkele schoten op wie zich uit de duinen liet zien waarbij enkele van hen gedood werden. Waaronder een Kapitein van de cavalerie genaamd Verreycken, bij hen zeer gewaardeerd. Terzelfder tijd verliet de Duc de Bouillon, jonge Heer en vol van moed, onze werken met een aantal Heren volontaires. Ze begonnen zeer dapper aan een schermutseling waarbij de onzen joegen en gejaagd werden. Daarbij werd een Kapitein van

de cavalerie van ons genaamd Mauve gedood door een karabijnschot. Gedurende het verblijf van de vijand op die plaats kreeg de Graaf van den Berg nieuws dat de hulp onder leiding van Diesdorff in de stad was gekomen waarover hij zo grote blijdschap liet horen dat wij het zelfs konden horen waarover sommigen twijfelden over wat er was. Maar nadat de Graaf van den Berg was ingelicht over alles wat was gebeurd trok hij zijn leger terug naar zijn vorige kwartier en de Prins van Oranje in het zijne om te bekijken waar de vijand had gedacht te passeren. Daar gaf hij bevel om het daar beter in te richten en het retranchement te verhogen en meerdere rijen palissaden op de kleine dijk te plaatsen. De dijk werd op diverse plaatsen doorgesneden en er werden ook kanonnen geplaatst die in de lengterichting gericht werden zodat deze plaats erg moeilijk te naderen was. Enkele dagen later wilde de Graaf van den Berg de stad langs een andere plaats ontzetten. Te weten tussen het Kwartier van Pinsen en Engelen. Hiervoor liet hij Grobbendonck weten hem met een flink deel van het garnizoen op de afgesproken plaats te ontmoeten om de weg vrij te maken

21

voor degenen die moesten binnenkomen. In dat vertrouwen stuurde hij drieduizend gekozen mannen, onder leiding van de Baron de Beauvais. Hij verzag dat die van de stad de onzen onder bedwang hielden om op deze manier met de genoemde hulp in de stad binnen te komen. Genoemde Baron aangekomen bij Vlijmen zag dat niemand de stad verliet en omdat de dag aanbrak trok hij zich terug in hun kamp te Haaren. Die zelfde nacht kwam de Prins van Oranje persoonlijk in het Kwartier van Pinsen met enkele compagnieën te voet en te paard vanwege deze onderneming en bevond dat iedereen als het nodig was gewillig was om ze te ontvangen.

Toen Graaf Hendrik zag dat al deze pogingen nutteloos bleven en dat het hem onmogelijk was onze werken te overweldigen, besloot hij liever te proberen het ontzet te bewerkstelligen door een afleidingsmanoeuvre om ons kwetsbaar te maken, dan meer tijd te verspillen. Daarom brak hij op uit Haaren met zijn hele leger en koos kwartier bij Boxtel, een grote plaats aan de rivier de Dommel op een klein uur van ons kamp. Daar versterkte hij zich zeer goed op een grote heide daarbij, waar hij zijn hele infanterie kampeerde. De cavalerie bracht hij onder in het genoemde dorp en daaromheen waar ze enkele dagen zijn gebleven zonder iets te ondernemen. Ze vertrokken op 17 juli in de ochtend en namen hun weg richting Grave om te ondernemen wat we [later] zullen bespreken, en waarvoor hij tijdens zijn verblijf in Boxtel de bevelen had gegeven. We laten ze nu marcheren om terug te keren naar ons Beleg. Dat is tijdens zijn verblijf in de buurt onverminderd voortgegaan waarbij de forten sterk benaderd waren. Daarbij hadden we een mijn laten springen in de werken voor het grote fort die gerebrancheerd waren. De Duc de Candales, die op dat moment het commando voerde, zag geen mogelijkheid die in te nemen maar liet een linie aanleggen langs de contrescarp van het fort waar men twee corps de gardes liet maken. Daartussen werd een galerij naar de travers van de gracht begonnen die doorliep naar de traverse van genoemde gracht en werd voortgezet naar de traverse van het fort. Om te voorkomen dat

22

de vijand onze galerij zou aanvallen maakten we aan beide zijden daarvan op hun contrescarp zelf twee kleine corps de gardes. Tussen deze twee en de galerij werden twee

halve kanonnen gezet om de faussebraye van het fort te beschieten, waar onze galerij op aan ging. Die van het fort deden 's nachts een uitval in een poging onze galerij te overmeesteren en in brand te steken. Ze vielen aan met 50 man van elke kant onder leiding van twee officiers, namen een van onze kleine corps de guardes in en kwamen tot onze galerij. Daar dwongen ze de Luitenant Kolonel d'Ouchant, die het bevel over de wacht had, naar binnen waarop een zwaar gevecht volgde. De vijanden werden teruggedrongen en lieten ongeveer twintig van hun doden achter met de officier die hen gevangen nam. Ze zagen dat ze niets konden uitrichten en dat wij begonnen om hun faussebraye heel dicht te naderen zodat we achter hun werken konden komen. Ze trokken zich van de buitenwerken terug in het fort, terwijl onze galerij zo snel vorderde dat deze in hun faussebraye kwam, die ze gemaakt hadden om ons tegen te houden. Toen we daar meester waren werd begonnen met mineren onder het bolwerk. Toen zij dat merkten verlieten ze het fort de volgende dag nadat de Graaf van den Berg uit Boxtel was vertrokken zonder af te wachten wat wij daar aan het doen waren. Dieden, die de wacht had, zette daar meteen zijn mensen neer en de volgende dag werden er twee stukken geplaatst om op de stad en op het kleine fort te schieten. Dat was door de Engelsen al zo genaderd dat ze de gracht van de contrescarp en het fort al gepasseerd waren en een mijn waren begonnen onder het bastion. Toen ze dat doorhadden verlieten ze dat ook zonder te proberen het vast te houden zodat Kolonel Harwood, die de wacht had, zodra hij dat zag een traverse van hen innam. Aan de andere kant van hun gracht in de richting van de stad, waar het hoger is, hebben we diezelfde dag gewerkt om er een batterij te maken die twee

23

of drie dagen later klaar was en waar drie halve kanonnen geplaatst werden. Aan de kant van Graaf Ernst werd met alle mogelijke ijver gewerkt maar vanwege het vele water ondervond men daar grote problemen om zoveel te naderen als hij zou willen. Ons volk was meester van de twee forten. Het probleem om de stad aan te vallen lag voorbij het kleine fort in de richting van de stad. Daar was zoals ik al vertelde niets dan een rechte weg met aan onze rechterkant de Dommel en aan de linkerkant een diepe gracht en moerassen. Zodoende konden noch aan de ene noch aan de andere kant loopgraven gemaakt worden maar moesten wij op deze weg blijven. Daar hadden die van de stad twee grote traversen met gracht en een contrescarp met gracht gemaakt (waar over wij al meester waren) op ongeveer tweehonderd passen van elkaar en de laatste even ver van de halve maan voor de Vughterpoort. Die had zelf zijn gracht en contrescarp, geflankeerd door twee bastions van de stad, bedekt met steen, met een gracht van tweehonderd voet breed. Daar voor waren we gedwongen de approches voort te zetten langs de genoemde weg. De Fransen en de Engelsen wedijverden om in hun wachten de meeste voortgang te boeken.

De Prins van Oranje die de Graaf van den Berg zag vertrekken was bang dat deze de stad Grave zou aanvallen. Hij gaf opdracht aan de Kolonel Varick, die een paar dagen daarvoor naar het kwartier van de IJssel was gegaan om daar de wacht te houden en twee honderd man te lichten en verzet te bieden tegen wat de vijand wilde ondernemen. Hij schreef hem dat hij zich met het grootste deel van zijn mannen naar Grave moest begeven om het te verdedigen als de vijand de stad wilde belegeren. Genoemde Varick kwam daar twee dagen voor de Graaf van den Berg daaromtrent verscheen. En opdat de rivieren de Waal en de IJssel

24

niet van mensen beroofd werden, gaf hij opdracht aan de Graaf van Stirum om met 50 compagnieën te voet en twintig cavalerie naar de genoemde rivieren te gaan en deze voortdurend te bewaken. De rivier de Waal om daar de passage te beletten en ook om te voorkomen dat de vijand bij de IJssel iets zou willen ondernemen. Verder om te doen wat hem het best leek ten dienste van het land en de bewegingen van de vijand te volgen. Met die opdracht vertrok de Graaf van Stirum uit ons kamp met de genoemde troepen op ... juli. Graaf Willem werd teruggeroepen uit Hemert en keerde terug naar zijn kwartier te Orthen en een deel van zijn troepen werd aan de Graaf van Stirum gegeven. Ondertussen dacht de vijand, die de genoemde weg had genomen, aan een heel ander plan dan Grave aan te vallen. Dat plan was de IJssel te passeren en zich meester te maken van de passage. Daarvoor hadden zich zo'n tweeduizend man te voet verzameld onder leiding van Lucas Cairo, Gouverneur van Lingen, waarmee hij kwartier had genomen rond Goch waar hij op bevelen van de Graaf van den Berg wachtte. Deze, in plaats van zoals verwacht naar Grave te gaan, marcheerde naar Moock. Een klein stadje aan de Maas op twee uur boven Grave, waar hij een schipbrug liet maken. Daarover liet hij zijn leger oversteken en logeerde hen op 22 juli bij Kranenburg, een klein plaatsje op een half uur van de Waal. Hij liet de Prince de Barbançon met zes duizend man te voet en enkele compagnieën cavalerie in de buurt van het Huis te Gennep. Kort daarvoor had hij Lucas Cairo opdracht gegeven om met de troepen die hij bij zich had met enkele kleine pontons, die op karren waren meegevoerd, snel op te trekken en te proberen om de IJssel over te steken op een punt bijna een uur onder IJsseloord. Deze kreeg deze inlichtingen op 22 juli en vond genoemde plaats helemaal onbewaakt behalve een oorlogsschip dat al snel de grond in geboord werd door enkele kanonsalvo's (omdat hij vijf kleine stukken bij zich had). Hij legde snel zijn boten op de rivier

25

en bracht snel een aantal van zijn mannen over die daar geen tegenstand ontmoeten. Alleen werden ze kort na hun overkomst aangevallen door een Engelse compagnie. Die kon hen omdat ze met te weinig waren echter niet tegenhouden en nadat de Kapitein en de meeste soldaten gedood waren was de overtocht vrij. Zodoende kon hij op zijn gemak zijn troepen over laten steken en maakte een retranchement om hen onder te brengen. Hoewel de Staten van Gelderland, die in Arnhem waren, twee dagen voordat de vijand naar deze kwartieren marcheerde al ingelicht waren net als deze zelfde dag gaven ze geen opdracht om tegenstand te bieden. Niet aan de landslieden die hen gestuurd waren om ze te weerstaan, maar zelfs niet aan de vierhonderd mannen die juist in Doesburg waren gelaten dat slechts twee uur daarvandaan ligt. Ze stuurden alleen bericht aan de Graaf van Stirum die op ... twee uur daarvandaan was (waar hij zich gelogeed had omdat hij betwijfelde dat de vijand zou proberen de Waal over te steken). Ze vroegen hem om hulp maar de Graaf van Stirum die dat bericht kreeg voelde zich óf niet bevoegd, óf hij geloofde het niet of hij twijfelde er aan dat de vijand zou proberen om de Waal over te steken. Hij haastte zich niet om er hulp heen te sturen uit de troepen die hij bij zich had. Hij schreef aan de Gouverneur van Nijmegen om er twee compagnieën heen te sturen, waar de Engelse compagnie die zoals ik al zei verslagen was er één van was. Wanneer de Graaf van Stirum meteen toen hij het nieuws kreeg daar troepen heen had gestuurd van het volk dat bij hem was, was hij op tijd aangekomen om het oversteken van de vijand te voorkomen.

Toen de Graaf van den Berg het goede nieuws kreeg over het succes van Lucas Cairo brak hij meteen op van zijn verblijfplaats. Hij trok snel op naar Wesel om daar de Rijn over te steken over een schipbrug, en zonder zijn soldaten veel rust te gunnen kwam hij met zijn leger op 28 juli aan tegenover de plaats waar Cairo was overgestoken.

De Graaf van Stirum die ook was ingelicht

26

over dit gebeuren, onderkende hoe belangrijk het was wanneer de vijand de tijd zou krijgen zich te versterken op die plaats en daar de hulp van de Graaf van den Berg af te wachten. Hij stuurde alle troepen onder zijn bevel met de opdracht op een bepaalde tijd in Arnhem te zijn. Gaf Kolonel Varick opdracht zich met zoveel mogelijk mannen als hij uit Grave kon lichten bij hem te voegen in Arnhem, waarheen hij vertrokken was. Op 23 juli in de ochtend was een goed deel van deze troepen in Arnhem, waaronder de genoemde Kolonel Varick met veertig compagnieën Infanterie die hij zelf leidde. Er ontbraken er daar nog veel om die verderop in de Betuwe lagen. Alles bij elkaar waren er die ochtend ongeveer vierduizend man te voet en acht of tien compagnieën Cavalerie. Met deze troepen besloot hij dezelfde dag de vijand aan te vallen. Deze zou ongeveer duizend man te voet en vijf troepen Cavalerie sterk zijn aan de kant van de Veluwe. Ze waren daar de bouw begonnen van een retranchement geschikt voor hun troepen, in de vorm van een halve maan met open achterzijde. Deze kon hooguit vijf voet hoog zijn met een even brede gracht, iets minder diep.

De Graaf van Stirum vertrok dus vanuit Arnhem op 23 juli tegen de middag met deze troepen en vier veldstukken. Hij marcheerde recht op de vijand af en liet de IJssel aan zijn rechterhand, over een grote weide op een musketschot van hun retranchement. Daar liet hij halt houden op de genade van de kanonnen en musketten van de vijand die onophoudelijk schoot op de onzen. Kort daarna gaf hij Kapitein Basum van de Cavalerie bevel om met vier compagnieën aan de andere kant van hun retranchement langs te gaan. Ze kregen het bevel om niet aan te vallen voordat hij zag dat onze Infanterie de vijand onder controle had, die hun Cavalerie die daar buiten hun retranchement lag zou aanvallen. Genoemde Basum die de Cavalerie van de vijand zag viel deze aan, zonder aan zijn opdracht te denken

27

en gedreven door zijn moed. Hij wist hen te naderen door een doorgang van slechts twee paarden breed. De vijand die het grote voordeel zag dat hem gegeven werd heeft hem, toen hij half voorbij was, resoluut aangevallen waarbij genoemde Basum gedood werd met enkele officiers. De troepen werden allemaal teruggejaagd met veel gewonden en doden en ook twee kornetten gevangengenomen. Terwijl dit alles zich afspeelde (wat meer dan twee uur duurde) hield de Graaf van Stirum zijn mensen aldoor onder het musketvuur van de vijand. Dat bracht de onzen veel nadeel waardoor een groot aantal officiers en soldaten gewond of gedood werden. Toen ze gevraagd werden de vijandelijke loopgraven aan te vallen konden ze zich vanwege de grote verliezen niet zo vastberaden inzetten als wel van hen gevraagd werd. Toen ze dicht bij de vijand kwamen moesten ze buigen en trokken ze zich in wanorde terug. Wanneer ze op het eerste gezicht hadden aangevallen was er grote kans geweest dat ze de vijand overweldigd hadden en dat genoemde Graaf veel eer had verworven zonder zo veel mensen te verliezen als dit lange oponthoud heeft veroorzaakt. Nu de zaken zo gelopen

waren trok hij zich terug naar Arnhem waar hij zijn kamp opsloeg. De Prins van Oranje hoorde ongeveer tegelijkertijd dat de vijand naar de Veluwe was overgestoken. Hij was verrast door dit onverwachte nieuws omdat hij juist om dit te voorkomen zijn orders had gegeven, angstig dat de Graaf van den Berg met zijn leger het hele land weerloos zou vinden, net als de steden langs de IJssel die slecht voorzien waren van mensen en munitie. De troepen die in Arnhem waren stonden verbaasd over wat ze overkwam en waren bovendien bezig met het beleg van 's-Hertogenbosch. Daar kon hij slechts mensen

28

vandaan halen om elders heen te sturen zonder de gewone wachten en approches ernstig te verzwakken, of de buitenwerken om te voorkomen dat de vijand vanuit Breda of andere plaatsen mensen in de stad zou brengen. Hij was erg bezorgd hoe hij in al deze zaken tegelijk kon voorzien, in het besef dat voor de verdediging van het land tal van plaatsen die de vijand zou kunnen aanvallen de aandacht vroegen. Net als vele andere zaken waaraan in dit land behoefte was, alsmede de vele jaren waarin de vijand niet gezien was. Ook hing er voor zijn reputatie en voor die van de Staten veel vanaf om het beleg vol te houden.

Er waren er al die liever wilden dat hij het beleg zou opbreken, dat niet volbracht zou kunnen worden zonder het hele land op te geven. Uiteindelijk, na alles overdacht te hebben, verklaarde de Prins dat hij liever zou sterven dan een beleg te verlaten dat zoveel geld had gekost, waar de eer de Staten en van hemzelf op het spel stond en die hij met de hulp van God snel tot een goed einde hoopte te kunnen brengen.

Hij bedacht ook dat omdat de vijand de IJssel al overgestoken was hij geen middelen had om een voldongen feit te voorkomen. Het beleg verlaten zou ons niets opleveren terwijl we dan een zaak lieten lopen die bijna voltooid was. Hoe dan ook zouden we de vijand niet met rust laten bij de passage die hij over de IJssel behaald had. Om die en vele andere redenen besloot de Prins niet te buigen maar om Graaf Ernst met voldoende troepen te sturen. Zowel om de Graaf van den Berg de doorgang naar de Betuwe te beletten als om de garnizoenssteden genoeg te voorzien om een beleg te doorstaan, als de Graaf van den Berg dat zou willen ondernemen. Dat in de wetenschap dat als deze een grote stad zou aanvallen eerst 's-Hertogenbosch ingenomen zou moeten worden en daarna de andere stad ontzet.

Hij liet daarom Graaf Ernst met 55 compagnieën te voet en veertig Cavalerie met spoed naar Arnhem marcheren om zich aan te sluiten bij de troepen van de Graaf van Stirum. Bij elkaar kwam er zo'n honderd en twintig compagnieën te voet en vier en dertig Cavalerie. Hem werden toegevoegd

29

de Kolonels Haulterive om de Fransen te commanderen, Harwood de Engelsen, Hay (die enkele dagen daarvoor een regiment Schotten van zestien compagnieën had gebracht) de Schotten, Dieden over die van het land. Hij kreeg nadrukkelijk opdracht om streng op te letten dat de vijand niet in de Betuwe zou komen, verder op alles wat het best was ten dienste van het land; vooral op het bevoorraden van de steden Doesburg, Zutphen, Deventer en Zwolle. Hij schreef aan de Staten van de Provincies Gelderland, Utrecht en Overijssel dat ze de boeren opdracht moesten geven om al hun vee en graan in de vestingsteden te brengen en om alles wat ze niet mee konden nemen te vernielen. Hij schatte goed in dat gebrek aan eten een van de grootste problemen zou worden voor de vijand als die zou besluiten verder het land in te trekken, vooral omdat hij dan gevolgd

moest worden door grote konvoeien. Hij stuurde de Heer van Brederode naar Utrecht, waar hij Gouverneur was. Die liet duizend man te voet in de stad komen, gelicht door de West Indische Compagnie. Verder enkele andere troepen uit Denemarken die waren geworven na de vrede met de Keizer voor het regiment van Morgan, die ook kwam, en stuurde hem naar Zwolle en Deventer.

Hij schreef aan de Staten Generaal en vroeg hen drie regimenten Infanterie van 1200 man aan te nemen, gelicht door de Maarschalk Valkenburg voor de Koning van Zweden. Genoemde Staten deden dit snel en stuurden een deel daarvan naar Utrecht en de rest naar Zwolle, Deventer en Kampen. In al deze zaken toonden de heren Staten zich ijverig om alles wat voor behoud van het land en het volk nodig was te regelen. Ze stelden de middelen beschikbaar voor het lichten van de genoemde troepen en voor allerlei andere zaken die voor een dergelijke situatie nodig zijn. Ook voor de aankoop van eten en munitie in verschillende steden die bijna meer deden dan van ze verwacht kon worden. Dat deed ook de Magistraat van Amsterdam die kanonnen en soldaten, die ze gewoonlijk in hun stad hadden, beschikbaar stelden voor wie ze nodig hadden.

Ondertussen stuurde de Prins de Heer de Hautain, Gouverneur van Sluis, met duizend man

30

gelicht uit de Vlaamse garnizoenen, naar de Vaart vlakbij Utrecht met het bevel deze te verschansen en de sluis te openen om het land tussen daar en Utrecht onder water te zetten. Hij liet ter plaatse een schipbrug over de Rijn maken om vanuit de Betuwe genoemde Vaart en Utrecht te kunnen redden. Ook gaf hij opdracht een groep mannen te sturen naar Wijk, een plaats aan de Rijn gelegen op twee uur van de Vaart met een goed versterkt kasteel. Hij liet enkele compagnieën Wageningen binnengaan, een plaats dichtbij de Rijn die helemaal niet versterkt is. Op ongeveer drie uur boven Wijk liet hij een schipbrug over de Rijn maken tegenover genoemde plaats, en liet hij een dubbel retranschement maken vanaf de brug die diende zowel om de brug te bewaken als om van daar naar genoemde plaats te gaan, en om deze met mannen te beschermen voor als de vijand zou willen aanvallen.

De Staten Generaal die hoorde van de grote angst die heerste in Utrecht en de plaatse daaromheen besloot, om de mensen gerust te stellen, zelf met hun vergadering naar Utrecht te gaan. Dat stak het volk een hart onder de riem omdat ze zagen dat degenen die de eerste plaats in de regering van de Staat daarnaartoe kwamen, en ze begonnen te geloven dat het gevaar niet zo groot was als ze gedacht hadden. Daarvandaan werd Kolonel Morgen, net aangekomen uit Denemarken, met enkele troepen naar Naarden en Muiden gestuurd om te commanderen. Op verzoek van de Prins van Oranje opende hij de sluis van Muiden om daarmee het land tussen die stad en Utrecht te inunderen. Dat had zo'n uitwerking dat niet alleen de rivier de Vecht, die loopt van Utrecht naar Naarden waar ze de in de Zuiderzee uitloopt, maar al het land daaromheen geïndeerd werd. Zodanig dat men noch tussen de Zuiderzee en Utrecht, noch tussen Utrecht en de Vaart kon passeren.

Naar Harderwijk, stad aan de Zuiderzee, werden enkele compagnieën te voet gestuurd onder aanvoering van de Heer de Golstein. De Prins van Oranje die daarmee orde op al deze zaken had gesteld, besloot zelf in het Kamp voor 's-Hertogenbosch te blijven (omdat het daar allemaal om begonnen was)

31

en het beleg voort te zetten zo goed als het ging, wat hij deed zonder moeite of werk, of zijn eigen persoon te sparen.

Maar eerst moet verteld worden wat de Graaf van den Berg en Graaf Ernst aan het doen waren. Deze laatste was met zijn troepen in Arnhem aangekomen en had zich bij die van de Graaf van Stirum gevoegd. Hij zag dat het niet mogelijk was de vijand op het platteland te treffen en stuurde een partij volk naar Doesburg, Zutphen en Deventer. Hij liet daar over het water voedsel en munitie naartoe brengen. Daar waren ze, vooral Doesburg, slecht van voorzien.

Zelf bleef hij in Arnhem hetgeen hij nodig vond om dat te verdedigen. De rest verdeelde hij langs de Rijn en gaf opdracht aan Kolonel Harwood om de troepen tussen Arnhem en het fort Schenckenschans te commanderen. Haulterive en Dieden kregen die tussen Arnhem en Culemborg, waarbij ieder wist hoeveel aan hem waren toegewezen. Op deze manier besloot hij in de gaten te houden wat de Graaf van den Berg zou ondernemen. Dat zou naar verwachting niet het aanvallen van een van de steden aan de IJssel zijn, vooral omdat deze goed versterkt en van voorraden voorzien zijn zoals hiervoor vermeld. Op voorwaarde dat we de vijand kunnen verhinderen een sterke plaats in te nemen die hij goed kon vasthouden, zouden we hem vast kunnen zetten waar hij zit, bij gebrek aan voorraad. En als hij dan de Veluwe binnentrekt vindt hij een steriel land waar niets te halen valt om een dergelijk leger te onderhouden, en waar hij geen andere schade kan aanrichten dan het verbranden van een schamel dorp en het plunderen van wat kleine en niet versterkte plaatsjes zonder belang. Op basis van deze overwegingen ging men afwachten wat de vijand zou gaan doen.

Terwijl wij op deze manier onze voorzorgsmaatregelen namen, verbleef de Graaf van den Berg op 28 Juli op de eerder genoemde plaats. Hij liet een schipbrug over de rivier de IJssel leggen waarover op de 30^e en 31^e van deze

32

maand zijn hele leger naar de Veluwe overstak. Nadat hij de brug had afgebroken trok hij daarmee op langs de rivier en de tweede dag sloeg hij zijn kamp op bij Dieren, een commanderij tegenover Doesburg. Na zich goed geretrancheerd te hebben namen ze een fort dat wij hadden tussen de rivier en Doesburg en Zutphen waar hij een flink aantal mannen neerlegde en waarbuiten hij enkele werken liet maken. Tegenover dit fort aan de andere kant van de rivier liet hij een groot retranchement bouwen waar hij Kolonel Diesdorff met drieduizend man legde. Hij liet een brug op palen bouwen tussen dit fort en het genoemde retranchement, waarmee hij zijn passage zeker stelde. Op dat moment leed het leger van de Graaf van den Berg grote tekorten aan voedsel, hetgeen veel ziekte en desertie onder de soldaten veroorzaakte. Later kreeg hij af en toe helemaal niets, in ieder geval was alles altijd heel duur.

Enkele dagen na de aankomst van de Graaf van den Berg in Dieren, kwam de Graaf van Montecuculi aan met een redding gestuurd door de Keizer. Het waren 14.000 man te voet en drie duizend paarden, die hun kamp opsloegen bij de schipbrug die de Graaf van den Berg had laten maken over de IJssel. Na overleg besloot hij genoemde Montecuculi de IJssel te laten oversteken. Hij stuurde hem met al zijn troepen en enkele kanonnen naar de Veluwe om het daar te verwoesten en om Amersfoort in te nemen. Een tamelijk grote maar

nauwelijks versterkte plaats gelegen in het Bisdom Utrecht op drie uur van deze stad. Daar was de Kapitein Dorp met zes compagnieën Infanterie en een Cavalerie, die bij aankomst van Montecuculi zonder een beschieting af te wachten, zich laf overgaven op de eerste dag nadat ze waren aangekomen en op de eerste waarschuwing die werd gedaan.

Nadat ons garnizoen op goede voorwaarden was vertrokken kwamen er 1500 man te voet in garnizoen. Zodra die van ons in Utrecht aankwamen werden de Kapiteins gevangen genomen. Dorp, die het bevel had gevoerd, werd uit het land verbannen en incapabel verklaard om nog langer deze Staat te dienen

33

en de anderen kregen straffen naargelang ze verdienden. Onderwijl nam de vijand een klein huis genaamd 't Huis ter Eem, gelegen op een uur van de genoemde plaats aan de rivier de Eem die op twee uur daarvandaan in de Zuiderzee loopt. De Graaf van Salasar werd naar Hattem gestuurd, een klein stadje aan de rand van de Veluwe iets boven Zwolle. Het was nog niet goed versterkt maar in April waren er ongeveer vijfhonderd man die niet van zins waren zich over te geven zoals die van Amersfoort zonder te willen aanvallen. Deze inname van Amersfoort, zó ver landinwaarts, gaf grote verbazing in Utrecht dat daar vlak bij ligt. Maar in alle plaatsen en mensen daar en in de omgeving gaf de aanwezigheid van de Heren Staten Generaal verlichting. Die verzekerden hen dat ze geen gevaar liepen als de vijand iets zou willen ondernemen, ze riepen ze op goede moed te houden en hun vertrouwen bij God te leggen die hen voor veel grotere gevaren had behoed, die hen ook hier niet zou verlaten. Er was zo goed orde op zaken gesteld om een vijandelijke onderneming te verhinderen dat sommigen hierdoor bemoedigd werden, maar de meer angstigen wilden niet blijven en trokken zich terug op het platteland met hun meubels en kostbaarheden

Terwijl dit alles zich afspeelde in deze gebieden was er geen rust voor 's-Hertogenbosch. Omdat de Prins van Oranje het belangrijk vond dat het meest belangrijk was zo snel mogelijk meester van deze plaats te zijn. Daarmee zou hij de handen vrij te hebben om de vijand te ontmoeten en zijn voornemen te verhinderen. Daarom liet hij dag en nacht hard doorwerken waarbij hij officiers en soldaten voorhield in het werk niet te verslappen

34

en hen geduldig ondersteunde, hen verzekerend dat ze met hulp van God de stad tot hun grote eer snel zouden overheersen.

Om de troepen van de stad zoveel mogelijk te verdelen liet hij de approches van zowel het kwartier van Pinsen naar de Sint Janspoort als die van Orthen naar de poort met dezelfde naam aanvangen. In het kwartier van Graaf Ernst liet hij een aanvang maken met een traverse door de moerassen recht naar de courtine van de stad tussen de Hinthamerpoort en de Orthenpoort. Dat was werkelijk een erg langdurig en moeilijk werk, ook tegen heel hoge kosten omdat er een weg van fascines over het moeras moest worden gelegd. Die werd daarna met aarde bedekt, die van ver gehaald moest worden met karren. Zodat de soldaten daar onder dekking konden passeren maakte men aan twee kanten van deze rijsweg (die ongeveer 24 voet breed zal zijn geweest) twee grote borstweringen, geheel van onderling verbonden fascines zoveel mogelijk gevuld met aarde. Deze werden zwaar op de proef gesteld door de kanonnen waarvan de vijand zich erg goed bediende, hetgeen ons werk sterk bemoeilijkte. Op ongeveer honderd passen van elkaar werden corps de gardes

gemaakt voor honderd man, die deze aanpakke flankeerden. Er werden kanonnen geplaatst om onze arbeiders te dekken en de vijand schade toe te brengen. In het kwartier van de Prins van Oranje vorderde het werk ook slecht. De moeilijkheid om dit uit te voeren op een zó rechte weg was er de oorzaak van dat het niet zo snel ging als gewenst. Echter toen drie halve kartouwen werden geplaatst op de traverse bij het kleine fort, dat zoals ik al zei verlaten was, kwamen we onder bescherming van deze batterij met veel moeite (omdat we aldoor naar de gracht moesten gaan) aan de gracht van de tweede traverse. Die lag 200 passen verder lag dan die wij vasthielden en daar is op klaarlichte dag een biezenbrug over gelegd waarbij wij meerdere soldaten verloren. De vijand schoot onophoudelijk op deze brug, echter zonder daar

35

acht op te slaan gingen de mineurs onder de traverse aan het werk. Ze hadden hun mijn op de 2^e dag gereed toen men die liet springen. De Prins van Oranje gaf opdracht aan Luitenant Kolonel d'Ouchant om zodra de mijn zijn werking deed met twee officieren, elk met dertig man en enkele arbeiders een poging te doen het voordeel uit te buiten, afhankelijk van het resultaat van de mijn. Na wat strijd lukte het de onzen niet om zich in de bres te logeren. Ze werden gedwongen zich daaronder te vestigen met de bedoeling om in de nacht aan te vallen en iedereen die zich in de traverse bevond de keel af te snijden. De vijand die dit door had vluchtte toen het nacht werd en die van ons logeerden zich daar toen snel. Twee dagen daarna werden er vier halve kartouwen geplaatst.

Onder bescherming van deze kanonnen naderden wij de tweede van hun traverses wat we moesten doen door de loopgraaf omdat de vijand zo veel schoot, zowel met kanonnen als musketten en omdat de weg waar we langs moesten zo recht was. We moesten onze linies splitsen en aan twee kanten bedekken omdat we door die uit de stad van alle kanten gezien werden, zoals van voren. Uiteindelijk bereikten we de gracht van de contrescarp, die we snel overstaken over een biezenbrug waar een verblijf werd gemaakt. Toen dat voltooid was werd daar voorbij over de gracht opnieuw een biezenbrug gelegd, waarbij we een aantal mannen verloren, zowel dood als gewond. Zonder te stoppen liet men daar de mineurs in hun muren binnengaan die hun werk in de morgen voltooiden. Men liet de mijn spelen: de Prins van Oranje gaf opdracht om zodra deze was gesprongen net zo te handelen als de vorige keer. Er werden slechts een sergeant met dertig man en enkele arbeiders gestuurd om zich in de bres te logeren. In plaats van dit bevel op te volgen waren er veel Franse Heren volontaires (waarvan er veel

36

waren gekomen om deze gebeurtenis te zien) die in plaats van zich te logeren zoals ze was opgedragen zich in wanorde vooruit duwden, de traverse binnengingen waar ze de vijand aanvielen, die ze opwachtte met veel mannen en in goede slagorde. Na een langdurig hand tot hand gevecht werden ze uiteindelijk teruggedrongen met verlies van een groot aantal van hen. Dat gaf de vijand voldoende moed om de bres die de mijn had geslagen opnieuw in te nemen, die hij zo goed repareerde dat we hem niet weer zo snel konden overheersen. Daarom werd in plaats van de biezenbrug, die zwaar beschadigd was geraakt de terugtrekkende fransen, de gracht die nacht gevuld met aarde en rijshout (fascines), wat aan een aantal soldaten en enkele officiers het leven kostte. Wij moesten ook een nieuwe mijn maken die het ons mogelijk maakte een logement te maken dat genoemde traverse

beheerste. Daarmee werd het de vijand verhinderd zich terug te trekken op de halve maan voor de Vughterpoort.

Bij al deze werken en gevechten verloren we elke dag veel officieren en soldaten. Dat zou ze weerhouden voort te gaan met alle noodzakelijk werken. Maar de aanwezigheid van hun Generaal die ze iedere dag zien en die zich aan de zelfde gevaren blootstelt als zichzelf, met de zorg die hij heeft genomen om ze in leven te houden, moe maar om vrolijk door te gaan deed ze terugkeren naar hun plicht sterker dan voordat we de halve maan naderden. Nadat we een batterij van acht halve kanonnen op de ingenomen traverse hadden gebouwd (die de soldaten de grote batterij noemden) en doorgravend bereikten we de gracht van de contrescarp van de halve maan. Dat is ook die aan de rand van de stad die op deze plaats minstens 200 voet breed is, diep 7 of 8 voet waar de rivier de Dommel een splitsing maakt. Daar zijn we begonnen om een galerij te maken over de bovengenoemde gracht om over te steken naar de kant van het bastion aan onze

37

rechterhand. Ze werd aanbesteed 10 voet breed en 7 voet hoog, bekleed met planken. Bovenop hetzelfde bedekt met twee voet aarde tegen brand. Omdat de linkerkant van onze galerij werd bestreken door zowel de halve maan als het andere bastion van de stad, waar de vijand goede stukken bezat waarmee hij ons veel schade deed, werden wij gedwongen die hele linkerkant bestand te maken tegen hun geschut.

We begonnen een ander werk van de grote batterij over de moerassen naar de andere kant van het zelfde bastion waarvoor een brug werd gelegd over de Dommel, die langs de genoemde batterij liep. In het moeras daarachter liep een pad van fascines tot aan de rand van de gracht van de stad. Omdat er bijna geen aarde beschikbaar was werd daar een blinde van fascines gezet zodat we daar onder dekking heen kunnen gaan. Om de stukken waarmee de vijand onze galerij beschiet onschadelijk te maken moeten we op deze fascinade een batterij maken van drie halve kanonnen met aan de rechterkant daarvan een corps de garde ter verdediging. Daarvandaan wordt een andere galerij begonnen op de zelfde manier als die ik noemde op de andere flank van het zelfde bastion. Ondertussen hield de vijand niet op onze galerijen te beschieten en enkele malen werd wat we in twee of drie dagen met veel moeite hadden gebouwd in weinig tijd met zijn kanonnen weer geruïneerd. Dus moest het gerepareerd worden en opnieuw gemaakt, beter dan het daarvoor was geweest hetgeen ons oneindig vertraagde.

Ondertussen bij de halve maan die wij aanvielen nadat ze ons een paar keer hadden tegengehouden bij de contrescarp, stuurde de Engelse commandant Luitenant-kolonel Herbert een paar mensen die het innamen en er meteen in logeerden. Toen dat klaar was begonnen ze de gracht van de halve maan te vullen waarna de mijn begonnen werd. Om twee uren voor de dag aanbrak liet

38

Kolonel Ashley, die de wacht commandeerde, de mijn springen. Hij stuurde een sergeant met een paar man om zich in de bres te logeren. De vijand joeg ze er weer uit wat Ashley niet wilde. Hij ging er een flink aantal mannen onder leiding van twee Kapiteins naar toe en die deden het zo goed dat ze de vijand wegjoegen en de halve maan innamen.

Op de punt daarvan werd een corps de garde werd gemaakt om het te kunnen behouden, zoals de Prins van Oranje dat wilde. Hij bedankte de kapiteins en soldaten voor hun goede werk en hij verzekerde ze dat hij zij ijveren voor hun bevordering.

Ondertussen waren onze galerijen redelijk ver gevorderd, de soldaten werken er vrolijk aan zonder zich druk te maken om het gevaar. De officieren zullen ze anders onder druk zetten. Het was op die plaats dat de Luitenant Kolonel Veer werd gedood door een schot in het hoofd nadat hij van de wacht kwam. Enkele dagen later werd in dezelfde loopgraaf de Markies de Cortumer, Kolonel van een regiment Fransen, gedood. In het kwartier van Graaf Ernst, waar Graaf Willem sinds diens vertrek het commando had, waren onze werken al zo ver dat ze de gracht van het buitenwerk voor de Hinthamerpoort bereikten. Er moest daar een galerij gemaakt worden. Het kostte veel tijd om deze te maken omdat de vijand er voortdurend met het kanon op schoot. Uiteindelijk was de galerij af en werd de punt van het werk bezet nadat er een mijn was gesprongen. Toen de andere grote galerij die we maakten in het zelfde gebied met veel inspanning gemaakt werd gingen die van de stad er 's-nachts op uit. Ze staken veel fascines in brand waarmee het werk zo werd bedorven

39

dat we veel tijd kwijt waren om dat weer te herstellen.

Een paar dagen later gingen ze met ongeveer vierhonderd man in verschillende troepen buiten de stad. Twee of drie groepen zijn de eerder genoemde loopgraaf gepasseerd zonder dat ze door onze bewakers werden opgemerkt. Dit kwam omdat de sergeant majoor die zijn ronde liep langs de loopgraaf dacht dat het de onzen waren. Hij werd gevangen genomen door hun metgezellen en op die manier kwamen ze tussen de kwartieren van Graaf Ernst en de Heer van Brederode bij onze circumvallatielinie. Die probeerden ze te doorbreken op een plek waar het water erg hoog stond in de hoop het land onder water te zetten richting de stad en onze approches te inunderen. Dat was werkelijk een groot ongemak geweest wanneer hun voornemen was geslaagd. Ze werden ontdekt door onze wacht, zowel te voet als te paard, die daar waren en ze aanvielen. Daarop moesten ze hun werk staken en trokken zich in wanorde terug naar de stad zonder iets te hebben kunnen uitrichten.

In deze tijd trok de cavalerie, die in ons kamp verbleef, af en toe ten oorlog zoals op een dag Stakenbroek en de Hertog van Bouillon met een flinke groep tussen Breda en Lier drie troepen cavalerie van de vijand troffen. Dat waren ongeveer tweehonderd paarden met nog wat infanterie uit Breda, die een konvooi vormden dat door de onzen werd aangevallen. We brachten een mooi aantal gevangenen binnen waaronder twee Luitenants van de Cavalerie. De Kapitein die het commando voerde werd gevangen genomen maar vanwege zijn verwondingen op zijn woord achtergelaten in een dorp om hem te laten nadenken.

Kort nadat de troepen, waarvan ik zei dat ze onder de leiding van de prins van Barbançon rond de Maas bleven, een bevel kregen om door te gaan naar Breda om daar te doen wat de Baron de Balançon hen zou bevelen, was de prins van Barbançon zodanig beledigde dat hij zich uit onvrede terugtrok en de troepen vertrokken naar

40

Breda waarvandaan ze bij aankomst werden ze doorgestuurd om in het dorp Leur te blijven. Dat dwong ons wat sterker de wacht te houden omdat vermoed werd dat de genoemde troepen met die welke ze uit Breda konden halen zouden proberen om munitie en mensen binnen 's-Hertogenbosch te brengen. Maar de Heer de Balançon, die goed was ingelicht dat

wij op onze hoede waren, wilde ons schade toebrengen door de dijken langs de rivieren door breken om op die manier onze kwartieren en approches onder water te zetten. Met dat doel stuurde hij 400 uitgekozen mannen onder leiding van een Kapitein naar Eindhoven. Een klein stadje waar ze het kasteel inhielden op ongeveer vijf uur van ons kamp om zijn voornemen in werking te stellen. Maar de Prins van Oranje die te horen kreeg stuurde Stakenbroek en de Hertog van Bouillon met een flinke partij Cavalerie et ongeveer zes honderd man te voet met twee halve kanonnen om het genoemde Eindhoven aan te vallen. Stakenbroek hoorde bij aankomst dat deze 400 mannen vertrokken waren en omdat ze maar weinig tijd hadden om naar Breda terug te gaan lieten ze alleen het gewone garnizoen op het kasteel. Met die informatie stuurde hij snel de Hertog van Bouillon met een deel van de Cavalerie in een poging om hen te achterhalen voordat ze Breda zouden bereiken. Deze deed een zodanige inspanning dat hij hen achterhaalde dicht bij het dorp ... [sic] in een gebied dat erg voordelig was voor de Infanterie, vol heggen en sloten. Dat weerhield hem er echter niet van ze zo resoluut aan te vallen dat ze zich na een vrij lange verdediging als gevangenen aan zijn genade overgaven. De Kapitein en de officieren werden meegenomen naar het kamp. Stakenbroek nam ook het kasteel van Eindhoven in, liet de vijand uittrekken en legde die van ons in hun plaats. Toen dat gedaan was keerde hij de volgende dag terug naar zijn kwartier. Terwijl deze zaken zich afspeelden voor 's-Hertogenbosch

41

was de Graaf van Montecuculi nadat hij Amersfoort had ingenomen in die omgeving gebleven. Zijn volk pleegde daar duizenden wreedheden en brandstichtingen. De Graaf van Salazar wist niets uit te richten tegen Hattem en de Graaf van den Berg werd in zijn kamp bij Dieren gehinderd bij het voltooiën van zijn brug op palen en het versterken van het kwartier van Diesdorff.

Kolonel Dieden, Gouverneur van Emmerich, had enige tijd voordat we op campagne gingen met de Prins van Oranje overlegd over een plan om de stad Wesel aan te vallen hetgeen door de Prins was goedgekeurd. Hij was van mening dat het nog niet uitgevoerd moest worden om verschillende redenen maar vooral vanwege het grote garnizoen in de stad. Hij wilde het plan bewaren voor wanneer de legers in het veld waren en er minder volk in het garnizoen zou zijn. In de tussentijd moest Dieden voortdurend contact houden met degenen die de onderneming hadden aangebracht. Die vonden Dieden waar ik eerder vertelde en meldden hem dat de kans op succes voor deze onderneming groter was dan ooit. De Graaf van den Berg had een groot deel van het garnizoen meegenomen en er werd gewerkt aan een bastion dat nog niet in staat van verdediging was maar op meerdere plaatsen zwak was. Op één plaats was er slechts een eenvoudige palissade.

Toen Dieden dit nieuws kreeg kon hij niet zelf de Prins gaan raadplegen omdat hij in zijn aangewezen kwartier moest blijven. Hij verzocht twee heren van de Staten Generaal, te weten de Heer Haersolte en de Tresorier Goch om de moeite te nemen daar heen te gaan om hem deze affaire voor te leggen. Dit horende gingen deze twee Heren direct op reis en bij aankomst in het kamp legden ze het plan voor. Nadat dit was goedgekeurd door de Prins verzocht deze hen direct terug te gaan en genoemde Dieden aan te sporen dit zo snel mogelijk uit te voeren. Tegelijkertijd vroeg hij Graaf Ernst om hem de troepen beschikbaar te stellen die hij zou wensen. Toen Graaf Ernst deze opdracht kreeg, gaf hij hem duizend uitgekozen mannen te voet met radslotgeweren, gelicht uit zijn troepen en uit de

garnizoenen onder bevel van de Kapiteins Marquette, Huygens, de Drossaard Lawick, de Kapitein Lawick en Dries en acht compagnieën

42

Cavalerie te weten Quadt, Iselstein, Marlot, Coigners [sic] met bevel aan allen om op 17 augustus op fort Schenckenschans te zijn en daar de bevelen van Kolonel Dieden te volgen. De Gouverneur van Bredevoort, Wolff, moest zich ook met zeshonderd man te voet naar de plek gaan die Dieden hem zou noemen. Hij vroeg hem op 19 augustus twee uur voor daglicht op een bepaalde plaats te zijn, een half uur buiten Wesel.

Dieden vond in fort Schenckenschans de troepen die daar bestemd waren en vertrok de 18^e en passeerde tegen de middag Emmerich (waar hij bevolen had de poorten te sluiten) en vervolgde zijn weg richting Wesel. De nacht was erg donker en het regende hard en de wegen waren slecht met nauwe doorgangen waardoor ze twee keer verdwaalden wat veel vertraging gaf. Daardoor kwamen ze pas tegen vier uur aan op een kanonschot afstand van Wesel. Op de plaats waarheen Gouverneur Wolff was gestuurd om zich bij Dieden te voegen, vond hij hem niet en omdat het dag werd en er geen nieuws van ons was trok hij zich terug uit angst ontdekt te worden.

Dieden zag dit nadeel en er begonnen sommigen van zijn volk te mompelen dat ze het niet zouden doen omdat het al dag begon te worden en dat de wachtposten op de wal konden worden onderscheiden. Hij besloot met het volk dat bij hem was zijn fortuin te zoeken nadat hij zijn soldaten had aangemoedigd en de buit had beloofd wanneer ze zich als goede mensen zouden gedragen. Hij liet hen de stad zien en zei dat het daar te halen was en vond ze bereidwillig om hun bevel te volgen om op te trekken onder leiding van de Sergeant Majoor van Emmerich. Hij gaf opdracht om met twee burgers van Wesel mee te gaan die deze onderneming als gids leiden en het bastion te beklimmen op de plaats waar ik al van vertelde dat die niet beschermd werd door een palissade. Die werden gevolgd door de Luitenant [sic] met tachtig mannen en na hen de Kapitein Huygens

43

die zich met zes en twintig bij hen voegden na de palissade te hebben opgelicht. Ze zouden vechten met iedereen die ze tegen zouden komen en hij zou ze volgen met de rest. De twee eerste troepen begonnen toen ze bij de gracht aankwamen de wal te beklimmen waar de wacht van de vijand ze wegduwde en over de neergehaalde palissade dwong. Kapitein Huygens kwam naar boven en met z'n allen dreven ze in een resolute en moedige poging alles wat op deze plaats op wacht stond op de vlucht en overmeesterden het bastion.

Dieden had de opening in de palissade groter laten maken zodat meer mensen op het bastion konden komen. Met de rest van zijn mensen kreeg Drossaard Lawick het bevel om met zes en twintig man naar de ... poort te gaan om die te openen en daar de Cavalerie binnen te laten. Naar Huygens stuurde hij honderd vijftig man om de stad in te nemen. Ze kwamen twee compagnieën Spanjaarden tegen die de verdediging kwamen helpen. Deze vielen in onze handen en werden volledig verslagen, de twee Kapiteins en een deel van de soldaten bleven dood achter. Daarna maakte Huygens zoals hem bevolen was zich meester van de markt. Ondertussen liep Dieden met een paar honderd man door een andere straat om ook de markt te bereiken (waarbij het de Kapiteins Marquette, Lawick en Dries elk met 150 man achterliet om het bastion waar we binnengekomen waren te bewaken).

Onderweg kwam hij onze Cavalerie tegen die binnenkwam door de poort die door de Drossaard Lawick met hamerslagen was geopend. Hij nam Quaedt met zijn compagnie met

zich mee en stuurde een deel daarvan door de belangrijkste straten, zoals ook op de wallen. Ze sloegen iedereen neer die zich wilde verdedigen of verzamelen. Toen hij de ingenomen plaats zag marcheerde hij recht naar de Steenpoort bij de Fauxbourg waar enkele compagnieën Duitsers verbleven. Bij deze poort ontmoette hij de Gouverneur die deze Duitsers de stad in wilde brengen. Ze werden aangevallen waarbij de Gouverneur werd gevangen en een aantal van wie bij hem waren

44

werd gedood waarna hij de poort in nam. Nadat onze cavalerie de straten had schoongeveegd gingen ze naar een aantal torens op de wal. Daar hadden veel soldaten zich teruggetrokken die zich overgaven en hun leven redden, net als degenen in de Fauxbourg. Wolff, die zich zoals ik eerder vertelde had teruggetrokken, hoorde de kanon- en musketschoten van de gevechten in de stad en keerde zo snel mogelijk terug. Hij kwam vroeg aan en ging naar de forten die de vijand aan de Rijn en de Lippe had. Deze gaven zich over waarvan er twaalf honderd in de kerk werden opgesloten om bewaakt te worden. Er werden er ongeveer tweehonderd van hen gedood, van de onzen slechts dertig waaronder twee Luitenants. Op de wallen werden 32 stukken geschut gevonden, voor het grootste deel batterijstukken, de magazijnen voorzien van kruit, voedsel en alle andere soorten van munitie en alle zaken in overvloed die nodig zijn in een dergelijke plaats. De soldaten maakten een zeer grote buit, zilver en andere zaken daar opgeslagen door de Officieren van het Spaanse en het Keizerlijke leger dat nu op de Veluwe was. Op deze manier werd Wesel ingenomen op een zondagochtend 19 augustus, een grote en krachtige stad, door een troep mensen (behalve de Cavalerie) zwakker dan degenen die daar meer dan een jaar geleden in waren. Opmerkelijk is dat de Goddelijke assistentie gunstig is voor ons doel. Wat we meenden dat voor ons nadelig zou zijn, keerde in ons eigen voordeel omdat we wisten dat Dieden twee of drie keer per nacht verdwaald was waardoor hij niet op het afgesproken moment in de buurt van de stad kon zijn terwijl de dag al begon. Daarom vond hij de versterking van de wacht, die zich de hele nacht niet had bewogen op de wal, al teruggetrokken in zijn huis vanwege het aanbreken van de dag. De wacht die de gouverneur buiten de stad had geplaatst, had zich zover teruggetrokken dat hij zonder enig alarm aankwam en hij alleen de gewone wacht nog half in slaap aantrof. Het is heel bijzonder dat onze mensen die de stad naderden niet werden opgemerkt bij het passeren van de contrescarp. Als ze dat wel werden,

45

moet men geloven dat de wacht van mening was dat het een konvooi was afkomstig van het leger van de Graaf van den Berg, omdat ze geen alarm sloegen.

Deze inname bracht een grote verandering teweeg in de zaken van de vijand. Zodra de Graaf van den Berg hiervan op de hoogte was gebracht, zag hij in dat de manier om voedsel en munitie te krijgen voor zijn leger werd belemmerd zodat hij het niet wist hoe hij zich in deze gebieden kon handhaven. Ook de Graaf van Montecuculi die Amersfoort verliet nadat het, tegen het gemaakte verdrag in, grotendeels werd geplunderd door de uittrekkende soldaten. De Graaf van Salazar werd ook bij Hattem weggeroepen en kwam na een paar dagen strijd terug in het leger zonder iets te hebben kunnen uitrichten.

Een paar dagen later stak de Graaf van den Berg de IJssel over met zijn leger. Hij liet de troepen van de Keizer onder bevel van Graaf Jan van Nassau (die nog maar net aankwam

met zijn hulp van acht of tienduizend man) op de Veluwe en Kolonel Diesdorff met drieduizend man in het kwartier dat hij zoals gezegd was begonnen te versterken, als ook in het fort tegenover dat kwartier aan het einde van de brug op palen waar hij 4 of 500 man achterliet.

Nadat de Graaf van den Berg zodoende orde op zaken had gesteld, marcheerde hij met zijn leger naar Bocholt, waar hij een paar dagen stopte om de aanvoer van voorraden te regelen die hij naar het kwartier van Diesdorff had laten sturen. Om de zelfde reden stuurde hij de Graaf van Isenburg met 4000 man tegenover Rheinberg om deze voorraden veilig te laten passeren. Verder moest hij alles doen wat hij kon en nodig achtte om zowel de troepen van Diesdorff als die van het leger van de Keizer te onderhouden. Hij vertrok met al zijn troepen van Bocholt en voegde zich bij de Graaf van Isenburg. Tegelijkertijd stak Graaf Jan van Nassau de IJssel weer over en verliet daarmee de Veluwe helemaal. Hij nam zijn onderkomen in een plaats genaamd Steenderen tussen Doesburg en Zutphen waar het zich verschanste op ongeveer een half uur van het kwartier van Diesdorff.

Toen de Prins van Oranje het goede nieuws over de inname van Wesel ontving prees hij het goede gedrag en de goede diensten van Dieden waarvoor hij hem met een getuigschrift bedankte voor de dienst door hem aan de Staat bewezen. Hij stuurde hem een

46

akte om in deze stad het commando te voeren waarvoor een garnizoen van 30 compagnieën Infanterie werd gestuurd. Nadat God was gedankt werden als vreugde uitingen salvo's gelost en vreugdevuren gebrand door het hele leger.

Ondertussen zijn onze werken in de richting van de stad sterk gevorderd en zijn onze galerijen aan beide zijden van het bastion al over de helft van de gracht. Het ontbrekende werd in één nacht tijd met veel fascines zonder verdere bedekking gemaakt waarover men de mineurs liet oversteken om onder het bastion te werken en de muren te doorbreken. Echter de eerste werden ter plekke gedood wat het enthousiasme bij de anderen sterk bekoeld. Die konden nu met geen goede woorden of bedreigingen worden overgehaald daar terug te keren voordat de galerij was voltooid zodat ze heel dicht bij het bastion waren toen ze opnieuw begonnen, met de bedoeling de muur af te breken om daarna effectief in het bastion te mineren.

Deze mijn was snel gereed en we deden er slechts anderhalve ton kruit in, omdat we oordeelden dat dit voldoende was om te doen wat we wilden. De mijn ging twee uur voor daglicht af en had zo'n effect dat een groot deel, niet alleen van de muur, maar ook van het bolwerk. De vijand was hierover zó verbaasd dat wanneer dit zo gepland was, of wanneer Luitenant Kolonel Herbert die de wacht had bevel had gehad zou hij met voldoende troepen een enorm voordeel op de vijand hebben gehad waarbij hij zich zeker in de bres had kunnen logeren en het niet geretrancheerde deel van het bastion had kunnen bezetten.

Toen die van de stad zo'n groot effect van de mijn zagen sloegen ze alarm met hun klokken en trommels en stuurden meteen de meeste soldaten en burgers naar deze plek waar ze de strijd aangingen achter een retranchement dat ze hadden in genoemd bastion. Ze zetten een flink aantal mannen achter de bres om deze te verdedigen als wij er in hadden willen klimmen. Luitenant Kolonel Herbert had de Prins ingelicht over het gebeurde. Die kwam er snel naar toe en bij aankomst in de galerij, waar de schade door het springen van de mijn gerepareerd moest worden, werd door

47

de tamboer op het bastion twee of drie keer geslagen. Op de vraag wat ze wilden was het antwoord dat ze enkele van hun mensen wilden zoeken die begraven waren geraakt onder de puinhopen van de mijn. Dat werd goed gevonden op voorwaarde dat onze mensen zouden zoeken. Terwijl dat gebeurde waren er enkele Officieren van beide kanten die elkaar opzochten en samen spraken waarbij die van de stad voorstelden dat als de prins gijzelaars in de stad wilde sturen zij er ook zouden sturen om tot een verdrag te komen. Toen hem dat werd voorgesteld accepteerde de Prins dat en stuurde naar de stad Bruchem, Kapitein van de Cavalerie en Sergeant Majoor Carey, Engelsman. Namens de Gouverneur kwamen de Heer de Ribaucourt, Kapitein van de Cavalerie en Kapitein Appelman. Deze vroegen na enkele beleefdheden aan de Prins 15 dagen de tijd om de wensen van de Infante te Brussel te horen en of ze in die tijd nog ontzet konden worden, hetgeen het absoluut werd geweigerd. Uiteindelijk keerden ze na wat overleg over dit onderwerp terug naar de stad met de belofte na het avondeten terug te keren om het verdrag te sluiten. Gedurende dit overleg waren alle vijandelijkheden opgeschort. Na het diner konden de gedeputeerden van de stad nog niet komen maar ze waren de volgende ochtend in het verblijf van de Prins van Oranje te weten; namens de Geestelijkheid de Bisschop van 's-Hertogenbosch, de Abt van Berne en twee andere Geestelijken, voor de burgers enkele van de Magistraat, voor het garnizoen de Heer van Bonsbeecke, Kapitein van de Cavalerie met de Kapitein Appelman. Die dag noch de volgende kon men tot een akkoord komen tot uiteindelijk op 14 september het Verdrag werd vastgesteld op eervolle voorwaarden die in druk verschenen en daarom niet hier worden gegeven. Er werd beloofd dat het garnizoen de 17^e van dezelfde maand zou uittrekken. In afwachting daarvan liet de Prins van Oranje alle soldaten uit de nabijgelegen garnizoenen naar zijn leger komen en liet ze voor die korte tijd hun kamp opslaan op de meest noodzakelijke manier. Hij liet ook alle wachten verdubbelen wat werd volgehouden tot de

48

vijand was vertrokken. Hij stuurde 1200 wagens in de stad om de bagage van de soldaten en officieren weg te voeren zoals overeengekomen, net als voldoende paarden om de zes stukken geschut die in het verdrag waren afgesproken.

Het nieuws dat Holland bereikte over de overgave van deze stad en de dag dat de vijand de stad moest verlaten, bracht zo'n overvloed aan mensen in ons kamp dat het niet voor te stellen is. Op zo'n manier dat het niet mogelijk was onze kwartieren te sluiten en ze liepen in zo'n menigte om de loopgraven en galerijen te zien dat onze wachten die er het bevel voerden het hen niet konden verhinderen. De Koningin van Bohemen en de Prinses van Oranje met een groot aantal Dames waren er om de uittocht van het garnizoen te zien. Ze zaten onder een grote tent die voor dat doel op een hoge batterij was geplaatst, naast die waar ze zouden moeten passeren. De Prins van Oranje beval dat langs het hele retranchement een groot aantal van de Infanterie werd geplaatst om te voorkomen dat er iets zou gebeuren en om te zorgen dat de capitulatie goed zou verlopen. De Cavalerie stond met hetzelfde doel op de heide buiten het retranchement. De Kapitein van de wacht Podwels voerde het commando met zes buitengewone compagnieën en zes Waalse die de wacht hadden bij de approches om de stad via de bres binnen te gaan op het zelfde moment dat die van binnen de stad zouden verlaten, en om er voor te zorgen dat er geen enkele

vorm van wanorde zou plaatsvinden naar de burgers en net zo naar de Kerken en de Geestelijken. De 17^e vroeg in de ochtend begonnen ze de stad te verlaten in deze volgorde: aan het hoofd van alles marcheerde een compagnie haakbusschieters te paard en een paar honderd man te voet, daarop volgde alles bagage op wagens met de zieken en gewonden. Ze verzekerden ons dat ze meer dan 1200 doden en ook zoveel gewonden hadden verloren waarvan er veel te zien waren. Aan de staart marcheerde de hele Infanterie verdeeld in drie bataljons, fraaie soldaten in goede orde met hun vaandels voorop en

49

met slaande trom. Het waren ongeveer 1500 soldaten. Voor het tweede bataljon kwam de Gouverneur die de Prins salueerde. Die was in gezelschap van de groten en meerdere Duitse Prinsen die naar de campagne waren komen kijken, net als de Koning van Bohemen de eerste groet bracht aan de Gouverneur. De Prins complimenteerde het gedrag van de Gouverneur tijdens dit beleg en ze hebben daarna met veel hoffelijkheid afscheid genomen. Aan de staart van de Infanterie volgde de drie overige compagnieën Cavalerie [salade a la teste] en met pistool in de hand voor de zes stukken geschut. Die konden niet over land vervoerd worden en werden daarom ingescheept en naar Antwerpen gebracht. Op die manier vertrok het garnizoen dat volledig langs onze troepen ging die daar in stonden opgesteld in slagorde. Ze namen hun weg naar Diest waarbij ze begeleid werden door twee Kapiteins van ons en er ook in ons kamp als gijzelaar bleven totdat onze wagens die ze gebruikten terug waren.

Zo kwam er een eind aan dit grote beleg en werd deze stad op grond van de wet teruggebracht tot gehoorzaamheid aan de Staat door de zorg en toewijding van de Chef, de eer van de Officieren, de moed van de soldaten. Tegenover de legers van de twee sterkste Prinsen van Europa, de Keizer en de Koning van Spanje zonder hulp of assistentie van geen enkele Prins. Alleen door de macht van de Staat die zich tijdens deze onderneming niet op iemand anders heeft beroepen dan op God die zich altijd aan hen manifesteerde met zijn genade.

Dit beleg werd terecht beschouwd als een van de meest opmerkelijke die ooit in deze landen zijn uitgevoerd. Want als we de toestand van de stad bekijken met zijn machtig garnizoen onder een sterke adviseur – gouverneur, goed voorzien van kanonnen, te weten 34 gegoten stukken met alle soorten benodigde munitie. Wie zal het niet onaantastbaar achten als we ook de werken beschouwen die we moesten maken.

50

Een dubbele circumvallatie die van buiten 50.000 passen omtrek had, die contra de stad wat minder zonder de sterke schansen en andere externe werken te vergeten die zijn gemaakt. Het stoppen van twee rivieren om de loop rond onze retranchementen te verleggen. Het onder water zetten van een groot deel van het land daaromheen. Twee dijken van zes voet hoog, boven water veertig voet breed, een van 1500 passen lang de andere 3000 en gelegd dwars door de diepe moerassen. Het aanvallen van de twee forten langs moeilijke toegangen en daaropvolgend de aanval op de stand langs een erg rechte weg die slechts 30 passen breed was. De andere toegang door de moerassen maakte het bouwen van de galerijen om de grachten over te steken erg moeilijk. Dat alles onder de dreiging van de aankomst van het leger van de Koning van Spanje. Die heeft dit niet kunnen voorkomen noch door zijn inspanningen noch door zijn afleidingsmanoeuvres. Die zal het niet

beschouwen als een van de meest waardevolle herinneringen die in Europa door vele legers is gedaan noch zal hij degene loven die dit ondernam en het door zijn voorzichtigheid en gedrag tot een zo gelukkig einde bracht.

Twee dagen nadat het garnizoen was uitgetrokken kwam de Prins binnen de stad waar hij dank zegde aan God in de grote kerk. Enkele uren daarna werden vreugdevuren gestookt en salvo's gelost door het hele leger en vreugde uitingen, net als in alle steden van het land.

Toen de Graaf van den Berg hoorde dat we aan het onderhandelen waren trok hij op met zijn leger en stak de Maas over bij Venlo om te zien wat hij kon uitrichten. Maar toen hij hoorde dat de stad was overgegeven ging hij met zijn hele leger om te herstellen in het land van Luik, buiten de poorten van die stad. Wij bleven noodzakelijk nog langer in onze kwartieren omdat de bressen in het bastion hersteld moesten worden en om de werken af te breken. Verder was er twijfel

51

of we de vijand moesten opzoeken die nog steeds de passage over de IJssel bewaakte om hem daar te verdrijven ofwel in onze kwartieren te blijven om daarmee de Graaf van den Berg in staat van alarm te houden aan de zijde van Brabant. Er werd besloten om te blijven en te zien hoe het zich ontwikkelde. Tegelijk gaf de Prins van Oranje bevel aan Graaf Ernst om alle troepen langs de Rijn te verzamelen om daarmee de Betuwe te bewaken. Hij stuurde hem ook alle volk dat hij kon krijgen buiten Utrecht en andere steden daar omtrent zodat met al deze troepen hij ongeveer tien duizend man te voet en drie en dertig compagnieën Cavalerie bij elkaar had. Die liet hij zich neerzetten tussen Doesburg en Keppel op een uur van de weg naar Steenderen waar ik eerder van meldde dat het leger van de Keizer lag. Graaf Ernst die het bevel opvolgde dat hem gegeven was verliet Arnhem met het genoemde leger en passeerde bij IJsseloord de IJssel over een schipbrug. Op de 2^e dag marcheerde hij voorbij Doesburg en kwam op zijn voorgenomen verblijfplaats aan waar hij werd verhinderd om de kwartieren op te slaan. Graaf Jan liet zich zien met het grootste deel van zijn Cavalerie en wat Infanterie waarna een kleine schermutseling plaatsvond. Na korte tijd trok de vijand zich terug in zijn kwartier en kon Graaf Ernst zich op zijn gemak logeren en verschanzen. Het plan van de Prins van Oranje was dat hij, wanneer Graaf Ernst goed en wel verschanst lag, zich zou terugtrekken van 's-Hertogenbosch om met zijn hele leger het kamp op te slaan tussen Zutphen en dat van Graaf Jan. Daarmee zou het leger van Graaf Jan ingeklemd zijn tussen onze twee legers waarmee we hem groot ongemak zouden aandoen. Zowel voor de aanvoer van voedsel en ook omdat het zo dicht bij was zou er zich wellicht een kans voordoen om aan te vallen in ons voordeel. Graaf Jan woog het gevaar dat was ontstaan tegen het voordeel van daar te blijven

52

en trok zich terug met achterlating van al zijn kwartieren als ook die van Diesdorff met de brug op palen en het fort daar tegenover. Hij nam zijn weg naar Rheinberg waar bij aankomst een deel van zijn troepen de Rijn overstak om zich te logeren in het land van Gulik. De rest bleef in het land van Berg.

Graaf Ernst had de Prins van Oranje al snel van al deze zaken op de hoogte gesteld, net als van de grote ziekten die er onder zijn troepen waren. De Prins zei hen naar hun garnizoenen te sturen, vanwege al deze overwegingen en ook om het grote werk dat het leger tijdens deze belegering had verricht en het slechte weer dat ging beginnen.

Van al deze dingen, omdat graaf Ernest ijverig de Prins van Oranje had geadverteerd als een van de grote ziekten die onder deze troepen waren, zei prins Luyken in hun garnizoenen te sturen als voor hem om dezelfde overwegingen als voor het grote werk dat het leger tijdens deze belegering alleen had geleden vanwege het slechte weer dat begint. Het leger dat al nagenoeg gereed was brak het kamp op de ... oktober en vertrok naar de steden in het land om te herstellen. In 's-Hertogenbosch bleef Luitenant Kolonel Tienen achter als voorlopig Commandant met 40 compagnieën Infanterie en zeven Cavalerie. Zelf ging de Prins naar Arnhem om de frontieren te bezoeken en vandaar naar Wesel. Tijdens zijn reis stuurde hij Kolonel Haulterive met ongeveer 4000 man te voet en twaalf compagnieën Cavalerie met vier halve kanonnen om de kastelen Isselburg en Ringelburg in te nemen, tegen het eerste één compagnie en tegen het andere twee. Genoemde Kolonel nam bij aankomst voor Ringelburg zonder meer de buitenwerken die daar waren. De volgende morgen gaven ze zich daar over na enkele kanonschoten en zo ging het even later ook met Isselburg. Dat gedaan hebbende stuurde hij zijn troepen naar hun garnizoen. Korte tijd later stuurde hij Stakenbroek om Bürick [Büderich] te nemen, een klein plaatsje gelegen tegenover Wesel aan de overkant van de Rijn, bewaakt door twee compagnieën die zich na enkele kanonschoten overgaven. De onzen keerden daarna terug.

53

De Prins van Oranje is een paar dagen in Wesel gebleven om orde op zaken te stellen. Hij scheepte zich in op de Rijn om naar Den Haag terug te keren waar hij op 3 november aankwam, zes maanden na vertrek, tevreden en zegevierend.